

SOMMAREN ÄR SKÖR

En studie om lovverksamhet på folkbibliotek: i policy, forskning och verkligheten

Moa Bejersten

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Nanna Kann-Rasmussen

År: 2023

Title

Summers are fragile: A studie of holiday activities at public libraries: in policy, research and reality

Abstract

This master's thesis is about public libraries and how the work they do for children and youth in the summer holidays relates to public policy and reading research.

Triangulation of methods is used with literature review, policy analysis, questionnaire survey and interviews. My primary theoretical framework is Carol Bacchi's 'What's the problem represented to be' (WPR) approach, which is also used as a method and consists of questions to ask policy texts. The idea is that all governing starts with problematisations and that these problematisations have a big impact on society.

The policy analysis showed that children's reading is considered a major issue which can spill over on many fields, and ultimately have an impact on the individual's life, national economy and democracy. Children are depicted as bad readers who do not read enough and spend too much time online. The policy documents stress the importance of reading, but the proposals are vague and the funding is minimal. The questionnaire results showed that most of the responding Swedish libraries arrange activities for children in the summer. The majority do not however have any extra funding. Staff shortage, lack of time and budget were seen as the most common obstacles. The obstacles were also a major theme in the interviews. Many libraries do not have any temporary summer staff and when someone is on holiday it is difficult to both maintain the ordinary work and do something extra for children and youth. The public libraries are experts on promoting reading and can do very much, the survey showed that there is no lack of passionate people. However, with the current political priorities the public libraries' possibilities to use the summer holidays for reading promotion are unequal and limited.

Keywords

Public libraries, Children, Youth, Reading, Carol Lee Bacchi, WPR, Summer

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	4
Läsning bland barn och unga	4
Syfte och frågeställningar	7
Avgränsningar	8
Disposition	9
Litteraturoversikt och teoretiska perspektiv	10
Kritisk läseforskning	10
Läsning, läsare och läsfrämjande	12
Läsundersökningar	13
Sommarlovläsning	14
Utredningar och rapporter	15
Kulturpolitik och WPR-analys	19
Metodbeskrivning	21
Metodval	21
Etiska överväganden	22
Policyanalys	22
Enkätundersökning	23
Intervjuer	25
Resultat	27
Policydokument, riktlinjer och lagar	27
Enkät	28
Intervjuer	34
Policyanalys	39
”Problem”	39
Antaganden och tillkomst	42
Tystnader	46
Konsekvenser och spridning	47
Reflektion	49
Sammanfattning analys	51
Diskussion och slutsatser	52
Skola och bibliotek	52
Praktik och policy	53
Ungas läsning	55
Sammanfattning, slutsatser och framtida forskning	55
Litteraturförteckning	57
Bilagor	64
Bilaga 1. Missiv enkät	64
Bilaga 2. Enkätfrågor	65
Bilaga 3. Missiv intervju	68
Bilaga 4. Intervjuguide	69

Inledning

Sommarlov innebär olika saker för olika barn och unga. Det är en lång ledighet och innebär ett avbrott från skolans krav och måsten. Tiden kan användas till mycket och en sådan sak är fri läsning. Den fria läsningen kan både öka läsförmågan och vara en källa till nöje men många barn och unga behöver uppmuntran och stöd. Biblioteken arbetar läsfrämjande hela tiden och på många sätt vilket både enkät och intervjuer i denna studie tydligt visar. Det finns inga lagar eller nationella styrdokument som säger vad biblioteken ska göra specifikt på sommarlovet, bibliotekslagen är en ramlag som inte definierar aktiviteter. De kommunala biblioteksplanerna detaljstyr inte heller verksamheten. Nationella policydokument stakar ut vägen för de verksamheter som arbetar med barns och ungas läsning genom att problematisera frågan och därmed påverka resursfördelningen. I uppsatsen ska jag analysera policydokumenten och diskutera det som anses problematiskt med barns och ungas fria läsning ställt i relation till folkbibliotekens sommarverksamhet vilken jag undersökt med både enkät och intervjuer.

Läsning bland barn och unga

Varje generation måste hitta till läsningen på sitt sätt. Vuxna idealiserar ofta det sätt de själva läst vilket gör att synen på läsning skiljer sig mellan generationerna. På det viset liknar läsning andra kulturella uttrycksformer där moralpanik kan uppstå. Så var det till exempel med läsningen på 50-talet då serietidningarna blev vanliga och samhället förfasades över ungdomens förfall (Hedemark & Jonsson 2021). Idag ses det största hotet från något annat – skärmar som stjälar barns och ungdomars tid och stör deras koncentrationsförmåga. Sveriges digitaliseringspolitik har haft som mål att bli det mest digitaliserade landet i världen, både i skolan och samhället i stort (Näringsdepartementet 2017). På senare tid har det istället kommit kritik mot strategin och regeringen har bland annat skjutit till extra pengar till fysiska läromedel efter att *Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel* kommit med sitt slutbetänkande (Utbildningsdepartementet 2023). I utredningens rapport slås fast att ”Läroböcker ger ofta en tydligare överblick över innehållet än digitala läromedel och böcker är vanligen lättare att navigera i än digitala läromedel. Läsandet på papper har också specifika fördelar framför läsandet på skärm” (Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel 2021a, s. 16). Fördelarna med traditionell läsning är enligt Läsdelegationens betänkande bland annat att läsförståelsen i längre texter visats vara bättre när läsningen skett på papper

(Läsdelegationen 2018). Många unga säger också i undersökningar att de lägger för mycket tid på skärmaktiviteter som sociala medier och för lite tid på läsning av böcker och tidningar (Statens medieråd 2021).

Lovläsning

Barn och unga har prestationskrav på sig inom flera områden, förutom i skolan är det vanligt inom fritidsaktiviteter som idrott (Hedemark 2021). Därtill kommer för många, framför allt äldre barn och ungdomar, att vara aktiva och visa upp en fördelaktig bild av sig själva i sociala medier. Loven kan för en del innebära en lugnare tid på året då det finns utrymme för annat, som läsning av texter man själv får välja. Fritidsläsning eller fri läsning kan vara en motsats till skolans påtvingade läsning. Den fria läsningen är självvald och har ofta som främsta mål att ge lustfyllda eller starka upplevelser. Loven ger tillfälle att få läsa det man vill, när man vill och hur man vill. Samhället har insett att läsning på lov kan vara bra för skolprestationerna och trycker på för att lovläsningen ska öka. Det finns teorier om att den som har något gynnas och den som inte har missgynnas, de rika blir rikare och de fattiga fattigare. Detta kallas ibland Matteus-effekten efter ett stycke i bibeln (Kempe, Eriksson-Gustavsson & Samuelsson 2011). För läsning skulle det innebära att de som har svårt att läsa från början halkar efter och de starka läsarna springer ifrån. De som tycker att det är lätt att läsa de första åren i skolan läser mer än de som tycker att det är svårt och det ökar klyftan. Det finns dock inget som säkert kan säga om man blir bra på det på grund av att man gör det mycket eller om man gör det mycket på grund av att man är bra på det. Troligen går det åt båda hållen. Läsning är komplext och kräver flera kompetenser. I skolan avsätts enligt studier inte mycket tid till läsning (Tegmark, Alatalo, Vinterek & Winberg 2022). Många säger att det var bättre förr men videoinspelningar från klassrum på 1960-talet visar att barnen skumläste för att snabbt hitta fakta och att någon fördjupning inte skedde (Dolatkhah & Lundh 2016).

Inom forskningen talas det ibland om läsglapp och vad gäller loven också lästapp. Läsglapp brukar användas för att beskriva skillnaden mellan starka och svaga läsare i skolan. Forskning har pekat på att läsglappet vidgas under sommarlovet och att det har att göra med att de svaga läsarna inte läser lika mycket på fritiden och därför halkar efter (Alexander, Entwisle & Olson 2007; Allington & McGill-Franzen 2017; Bell et al. 2020). Lästapp uppstår under lovet när skolans kompensatoriska effekt inte finns och många barn och unga inte läser lika mycket som under terminerna.

Nationella sommarinitiativ

I Sverige finns några projekt eller samarbeten för barn och unga på sommaren som har spridits över landet. Det är framför allt två projekt som blivit nationellt uppmärksammade och som arrangeras på olika orter, *Sommarboken* och *Läsa Äger*. De är viktiga för att visa på alternativ då sommarverksamheten annars oftast initieras och planeras lokalt av de anställda på de enskilda biblioteken. Här presenteras de två projekten.

Sommarboken betyder olika saker på olika bibliotek. Ibland syftar sommarboken på att barn som läst ett visst antal böcker får en bok som belöning av biblioteket. Antalet böcker och hur redovisningen görs varierar mellan kommunerna. Det finns också ett initiativ som sedan 2012 drivs av Västra Götalandsregionen som har namnet *Sommarboken*. Bibliotek i hela landet kan beställa material och ta del av tips och metoder för läsfrämjande på sommarlovet. Varje år väljs ett tema. Under 2021 medverkade cirka 250 bibliotek från 19 av Sveriges 21 regioner (Västra Götalandsregionen 2021). De krav som ställs på biblioteken som vill använda Sommarbokens material är:

- Att barnens läsning är kravlös och utan motprestation från bibliotekets sida. Allt är tillåtet att läsa – hur mycket eller hur litet man vill.
- Att ge barn möjlighet att prata och samtala om sin läsning med varandra och en bibliotekarie.
- Att använda metoder som boksamtal eller liknande för att utveckla det litterära samtalet.

Biblioteken som deltar förbinder sig att arrangera minst 3 träffar under sommaren.

(Barnens bibliotek 2023)

Läsa Äger startade som ett lokalt initiativ i Botkyrka 2018 för att minska lästappet under sommarlovet. För att vara med krävs att flera yrkeskategorier är involverade, att feriearbetande ungdomar högläser på sommarfritids och att barnen intensivläser i skolan inför lovet, besöker bibliotek och att vårdnadshavare får information om läsning (Jällhage 2022). *Läsa Äger* har spridits till fler kommuner snabbt och i dagsläget är ett tjugotal orter i landet med (*Läsa Äger 2023*). Projektet utvärderades efter första året av forskare från Linnéuniversitet och Linköpings universitet. Fokus för studien var på läsförmåga och resultaten visade att efter projektet hade en effekt för barn i lågstadiet kunnat beläggas men att inget tydligt lästapp under sommarlovet kunde ses hos varken interventionsgruppen eller kontrollgruppen (Fälth, Nordström, Andersson & Gustafson 2019).

Bibliotekets roll

Det är viktigt att man skiljer på vad som är skolans ansvar och vad folkbiblioteken ska göra. Skolan har huvudansvar för att lära barn att läsa. Folkbiblioteken ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning och utbildning. Skolbibliotek har ett dubbelt uppdrag. ”Skolbiblioteket befinner sig i skärningspunkten mellan utbildningspolitik och kulturpolitik, mellan skola och formell utbildning å ena sidan och bibliotek och folkbildning å den andra” (Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel 2021b, s. 111). I folkbibliotekens uppdrag ingår att stimulera barn och unga till läsning. Alla kommuner ska enligt bibliotekslagen ha folkbibliotek tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov. Ändå finns det av olika skäl stora skillnader i landets kommuner. Kungliga biblioteket (KB) samlar in och analyserar statistik från landets bibliotek. Den visar bland annat att det finns kommuner med bara två anställda på bibliotek. ”Totalt sett redovisar 63 kommuner att de har färre än fem årsverken som sköter hela folkbiblioteksverksamheten i kommunen, ibland ingår även skolbiblioteksfunktioner i uppgiften” (Ranemo & Mattsson 2022, s. 28).

Finansiering av sommarverksamheten

De resurser som finns för lovverksamhet kommer i stor utsträckning från bibliotekets ordinarie budget. Ibland har sommarsatsningar också gjorts som projekt med tillfälliga externa medel. Regeringen gav 2018 Kulturrådet i uppdrag att leda en treårig satsning kallad *Stärkta bibliotek* med syfte att ”öka utbudet och tillgängligheten till biblioteksverksamhet i hela landet” (Kulturrådet 2019b, s. 7). Biblioteken fick söka bidrag till projekt som de själva identifierade och formulerade. Flera bibliotek har använt bidraget till sommarlovssatsningar. Uppföljning visar att satsningen på biblioteken har varit välbehövad och gett mycket för pengarna. ”Genomgående framträder behov av högre personaltäthet, ändamålsenliga lokaler, samt en önskan att såväl öppna upp biblioteksrummet som att arbeta uppsökande” (Kulturrådet 2021, s 5). Stärkta bibliotek har fått en förlängning på tre år till 2023 men frågan är om det Läsrådets uppföljning visar snarare är att verksamheten är underfinansierad och skulle behöva mer än projektpengar. Efter årets bidrag ser det inte ut att bli någon fortsättning då regeringen inte budgeterat för det. Istället ska framtida behov utredas med Stärkta bibliotek som grund för analysen (Röshammar 2023).

Syfte och frågeställningar

Mitt fokus i uppsatsen är att genom analys av policydokument om barns och ungas läsning beskriva vilka samhällseliga diskurser som ligger bakom beslut som rör

barns och ungas läsning på loven. Till hjälp har jag Carol Lee Bacchis teoretiska ramverk och analysverktyg "What's the Problem Represented to be?" (WPR). En analys leder genom problematisering av utvalda policydokuments problematiseringar kring barns läsning till en diskussion om hur verksamheten på bibliotek relaterar till de politiska förväntningarna. Som stöd har jag forskning om barn och unga och läsning där jag i första hand valt litteratur inom kritisk läseforskning, ett fält som jag anser mig tillhöra. För att studera vad som görs och hur de anställda på biblioteken upplever sommarverksamheten och förutsättningarna används insamlat empiriskt material i form av enkät- och intervjusvar.

Syftet med uppsatsen är att fördjupa förståelsen för hur forskning och politiska mål kring barns och ungas läsning på fritiden relaterar till folkbibliotekens sommarlovsverksamhet.

Frågeställningar

Huvudfråga

- Hur relaterar sommarlovsverksamheten på folkbiblioteken till läseforskning och politiska mål?

Arbetsfrågor

- Hur framställs barns och ungas fria läsning i policy och forskning?
- Hur kommer det sig att denna bild av barns och ungas läsning dominerar?
- Vilka förutsättningar har biblioteken för att bedriva verksamhet för barn och unga på sommarlovet?

Avgränsningar

Jag har valt att begränsa policydokumenten till aktuella dokument som rör barns läsning på fritiden. De är betänkandet *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* (Läsdelegationen 2018), Regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* (Kulturdepartementet 2021) och Läsrådets uppföljning *Nuläge om barns och ungas läsning* (Kulturrådet 2023). I den analytiska delen fokuserar jag på de delar av policydokumenten som handlar om barn och unga och läsning på fritiden, framför allt kopplat till lov. Uppsatsen är inriktad på barn och unga i skolåldern, det vill säga cirka 6-19 år. Denna grupp har valts ut för att det är de som har tydlig uppdelning mellan terminer och lov. Det är också i den här åldern de flesta börjar läsa själva och utvecklar sin läsning.

Disposition

Uppsatsen inleds med en litteraturöversikt där också teoretiska perspektiv vävts in. Metodkapitlet beskriver metodval och etiska överväganden innan de olika metoderna behandlas separat. En resultatgenomgång av det insamlade empiriska materialet följs sedan av analys av policydokumenten. Avslutningsvis diskuterar jag resultaten från enkät och intervjuer i skenet av policyanalysen och sammanfattar med slutsatser och förslag på vidare forskning.

Litteraturöversikt och teoretiska perspektiv

I det här kapitlet kommer jag att gå igenom relevant litteratur med fokus på barns och ungas fria läsning. Litteraturen kommer från flera fält och kan delas in i två grupper, normativ och deskriptiv. I den deskriptiva litteraturen ingår kritisk läseforskning som syftar till att studera läsning som det beskrivs men inte hitta en universell definition eller värdering (Lundh, Hedemark & Lindsköld 2022). Den normativa litteraturen har som syfte att värdera läspraktiker och finna lösningar på definierade problem. En del av forskningen är också teoribildande och innehåller begrepp som är viktiga för min forskning, jag har därför valt att presentera litteratur och teori i samma kapitel. Sist i kapitlet går jag igenom "What's the problem represented to be" (WPR) som är både teori och metod och därmed leder vidare till nästa kapitel som handlar om mina valda metoder.

Kritisk läseforskning

Det finns forskning om barn och unga och läsning inom många fält, mest framträdande är troligen pedagogik, didaktik, psykologi, kognitionsvetenskap och historia. Inom biblioteks- och informationsvetenskapen finns det inte så många studier som förenar litteratur, historia, etnologi, bibliotek, informationsvetenskap och policystudier (Hedemark 2020). På senare år har flera nordiska forskare deskriptivt studerat hur läsning framställs i politiska debatter och dokument. Denna nya forskningsinriktning har lanserats som *critical studies of reading* (Lindsköld, Hedemark & Lundh 2020; Lundh, Hedemark & Lindsköld 2022), som här kommer att benämnas kritisk läseforskning. "It is therefore important to be mindful and clear about how reading is conceptualised when doing reading research, as such conceptualisations cannot – and should not – be taken for granted" (Lundh, Hedemark & Lindsköld 2022, s. 2). Utgångspunkten i kritisk läseforskning är inte att definiera vad läsning är utan att studera och analysera kontexter och diskurser som formar läsning (Hedemark & Jonsson 2021). "Such studies focus on how reading is constructed socially and politically and on the dialogical interplay between local reading activities and societal discourses about reading" (Lindsköld, Hedemark & Lundh 2020, s. 2).

Till detta nya fält kan flera relevanta artiklar räknas. Förgrundsfigurer för kritisk läseforskning i Sverige är Åse Hedemark, Linnéa Lindsköld och Anna Lundh, alla forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap. Forskarna sammanfattar

perspektivet i artikeln *Critical studies of reading: consolidating an emerging field of research* (Lundh, Hedemark & Lindsköld 2022). Några beståndsdelar är att ta läsarens sida, inte utvärdera läsaktiviteter och läspraktiker och att använda sig av metodologisk pluralism. En annan viktig aspekt är att både läsning och bilden av läsning ändras över tid och att detta påverkar policy. Det är därför viktigt att sätta samtida läsepraktiker i relation till historiska läsepraktiker.

”Thus, the approach to reading as an object of study in critical studies of reading includes an understanding of contemporary reading activities and reading practices as being related to historical reading practices”

(Lundh, Hedemark & Lindsköld 2022, s. 7)

Flera studier inom kritisk läseforskning behandlar hur läsning framställs i olika tidsepoker (Balling & Vestergaard 2022; Hedemark 2020; Hedemark & Jonsson 2021; Lindsköld 2010). Åse Hedemark (2020) analyserar svensk litteraturpolicy från 1970-talet till 2010-talet i artikeln *Constructing the Litarate Child: An Analysis of Swedish Literature Policy*. Hon skriver att det har varit en rörelse i argumentationen mellan en brist på tillgång till kvalitetslitteratur till att brist på läsförmåga är det största problemet. Detta skifte över tid sammanföll med att synen på barn ändrades under 1900-talet. Barns rätt till delaktighet är fastställd i FN:s barnkonvention som Sverige ratificerade 1990 och som sedan 2020 är svensk lag (Eriksson, Blomberg, Wennerholm & Holmén 2019). Barn har i många sammanhang historiskt setts som ofärdiga vuxna, ett barn är någon som ska bli någon, snarare än individer i sin egen rätt. Detta benämns inom barndomsforskningen *becomings* som motsats till *beings* (Dolatkhah 2012; Hedemark & Jonsson 2021). ”In the last decade, researchers have raised the need of recognizing children both as beings and becomings” (Hedemark 2020, s. 5). Barn ska inte ses som vare sig färdiga eller ofärdiga varelser utan både och med egen rätt men också rätt att utvecklas och växa. Det gäller förövrigt även vuxna som både är något och kan bli något annat. Hedemark och Jonsson (2021) tar upp två olika sätt att se på litteratur som har präglat olika tidsperioder, *autotelisk* och *instrumentell* syn på litteratur. Autotelisk litteratursyn innebär att läsningen är ett mål i sig och instrumentell litteratursyn innebär att litteraturen används för något annat, som att bli bättre i skolan. På så sätt kan instrumentell läsning kopplas till barn som becomings och autotelisk litteratursyn till barn som beings.

Inom kritisk läseforskning är det synen på läsning som studeras, i den här uppsatsen i nationella policydokument. Att identifiera vad dokumenten säger om läsning och läsare är ett nödvändigt steg för att kunna utforska frågan vidare och förstå dagens debatt och dess konsekvenser.

Läsning, läsare och läsfrämjande

En huvuduppgift för folkbiblioteken är enligt bibliotekslagen att främja läsning och tillgång till litteratur (SFS 2013:801). Samtidigt är både läsning och läsfrämjande breda begrepp som innefattar mycket och är svåra att definiera men ansatser finns inom den normativa litteraturen. ”To experience and to read are both highly complex phenomena that involve body, sense, and affect; at the same time, they entail cognitive processes taking place in certain historical and geographical settings” (Skjerdingstad & Rothbauer 2016). Varje läsare är unik och skapar sin läsning utifrån sig själv och sin omgivning. ”The reader creates meaning by drawing on his or her own experiences, associations, preferences and ideas” (Balling 2016). Att främja och stimulera till läsning är också en komplex uppgift. Mats Dolatkhan skriver i antologin *Barnet, platsen, tiden – teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*, ”Vad står i centrum för den läsfrämjande verksamheten: tolkningsprocessen, den alfabetiska kompetensen eller boken som medium?” (Rydsjö, Hultgren & Limberg 2010). Denna fråga verkar inte ställas i styrdokumentet där en instrumentell litteratursyn och rådande diskurs ofta avgör tolkningen. Fokus för de politiska diskussionerna om läsning har skiftat och under större delen av 1900-talet var det tillgång till kvalitetslitteratur som sågs som det största problemet (Hedemark 2020). Runt millennieskiftet ändrades fokus och de största hoten mot läsningen framställs i policydokument under 2010-talet som brist på läsning på grund av ointresse och oförmåga särskilt bland vissa grupper, som familjer där det inte finns läsvana och pojkar i allmänhet. De politiska lösningarna som presenteras är läsfrämjande insatser, delaktighet och individanpassning (Hedemark & Jonsson 2021). Att hänga med i tiden och välja fokus för insatserna ses som viktigt. ”Supporting the ”right” kind of reading practices has always been politically important” (Hedemark 2020, s. 2). Enligt Hedemark har ansvaret för att utbilda barn om dygdena med läsande sedan 1970-talet flyttats från institutioner som skola och bibliotek till föräldrar. Föräldrar ska läsa för sina barn och det finns satsningar som går ut på att stimulera och utbilda till det. Ett exempel är Bokstart som är ett samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård. ”I korthet innebär Bokstart ett arbete med family literacy, alltså läsfrämjande insatser riktade till hela familjen” (Rånlund, Segerström & Strandberg 2020, s. 4).

Läsning och lärande på loven har blivit en större politisk fråga under senare år. Bland annat lanserades läslovet som alternativt namn på höstlovet 2015, ett initiativ som lyfts fram i policydokumentet. I engelskspråkiga länder, kanske framför allt USA, är sommarskola vanligt för barn och unga som inte uppfyller målen. I Sverige infördes lovskola 2017 för de elever som riskerar att inte bli behöriga till gymnasiet

(Utbildningsdepartementet 2017). Fri läsning under loven har uppmärksammats i en rad artiklar, även detta till viss del med inspiration från USA där det under lång tid forskats om sommaren bidrar till läsglapp och vad som skulle vara bästa metoden för att jämna ut skillnader i läsförmåga under sommarlovet (Allington & McGill-Franzen 2017; Bell et al. 2020; Guryan, Kim & Quinn 2022; Heyns 1987; Reed, Aloe, Park & Reeger 2021). Politikernas intresse för den fria sommarläsningen ska ses mot bakgrund av läsundersökningar som visar att läsandet minskar, åtminstone om man med läsning menar att ta del av text i tryckta medier. Samtidigt har digital läsning och lyssning ökat dramatiskt (Nordlund & Svedjedal 2020). Detta paradigmskifte har påverkat flera branscher och även om bokutgivningen är fortsatt hög så har förutsättningarna för bibliotek, författare och förlag förändrats av digitaliseringen.

Läsundersökningar

Det har gjorts läsundersökningar i Sverige under lång tid. Olika undersökningar gjorda 1971 och 1991 visade en jämn nivå på elevernas läsförmåga (Fredriksson & Taube 2012). Sedan början på 2000-talet görs regelbundet stora internationella läsundersökningar i skolan. De största är PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) och PISA (Programme for International Student Assessment). PIRLS genomförs vart femte år och undersöker läsförmåga och attityder till läsning i årskurs 4 (Skolverket 2023b). PISA genomförs vart tredje år och undersöker 15-åringars kunskaper inom läsförståelse, matematik och naturvetenskap (Skolverket 2023c). På grund av pandemin genomfördes den senaste PISA-undersökningen senare än planerat och resultaten kommer senare i år. Resultaten från PIRLS 2021 kom i mitten på maj 2023. De svenska elevernas resultat på läsundersökningar dalade under flera mätningar från 1990-talet och fram till undersökningarna 2016 (PIRLS) och 2018 (PISA) då trenden vände försiktigt uppåt. PIRLS 2021 visade återigen en nedgång i testad läsförmåga (Skolverket 2023a). Nedgången under 00-talet och det tidiga 10-talet ledde till debatt och politiska krafttag, framför allt för att stärka läsningen i skolan (Nordlund & Svedjedal 2020). En liknande utveckling och debatt syns i andra länder, bland annat våra grannländer Danmark och Norge (Balling & Vestergaard 2022; Lund & Skyggebjerg 2021; Storø 2023) och har lett till politiska insatser för att stärka läsningen bland barn och unga. Balling och Vestergaard skriver: ”Insatser på læselyst-området er igennem hele perioden initieret på baggrund af undersøgelser, der viser fald i både evner og motivation for læsning blandt danske børn og unge” (2022, s. 287).

Både PISA och PIRLS undersöker förutom läsförmåga också läsvanor och inställning till läsning. Några resultat från den senaste PIRLS-undersökningen från 2021 är att svenska elever läser mer på fritiden än i förra undersökningen 2016, att pojkarna har ökat sitt bokläsande men fortfarande läser mindre än flickor, att svenska elever har mindre positiv inställning till läsning än barn i andra länder i EU och att svenska elever har gott självförtroende när det gäller läsning (Skolverket 2023a). Ett annat resultat är att elever som inte talar svenska hemma är mer positiva till att läsa. Detta kan verka motsägelsefullt och överraskande eftersom dessa elever också lyfts fram bland de som är i behov av mest uppmuntran till läsning och som halkar efter mest i läsförmåga. Grad av hemresurser påverkar inställningen till läsning, barn i familjer med högre grad av hemresurser tycker mer om att läsa än barn i familjer med lägre grad av hemresurser. Resultaten från PIRLS visar att attityd till läsning och läsvanor i hemmet påverkar läsförmågan (Nordlund & Svedjedal 2020). Samtidigt visar den senaste undersökningen att inställningen till läsning inte samvarierar med resultaten lika mycket i Sverige som den gör i andra länder vilket är intressant. Skolverket skriver: ”Här skulle vi behöva göra fördjupade analyser för att bättre förstå resultatbilden” (Skolverket 2023a, s. 76).

I Sverige finns också andra källor till information om attityder och vanor kring läsning. Statens medieråd undersöker sedan 2005 vartannat år medievanor bland barn och unga vilket resulterar i rapporterna *Ungar & medier* och *Småungar & medier* (Statens medieråd 2023). Rapporterna brukar få stort genomslag och har bland annat visat att läsningen minskat år för år samtidigt som användningen av digital teknik ökat och blivit vanligare allt längre ner i åldrarna (Statens medieråd 2019; Statens medieråd 2021). Även statistikmyndigheten SCB och SOM-institutet vid Göteborgs universitet gör undersökningar där frågor om läsvanor ingår. SOM-institutet har fört statistik över kulturvanor sedan slutet på 1980-talet och visar inte på några stora förändringar för vuxnas bokläsande över tid (Falk 2022). Det finns också många forskningsstudier av läsvanor bland barn och unga, både kvantitativa och kvalitativa.

Sommarlovläsning

Mycket forskning, framför allt inom pedagogik och didaktik, har framställt sommarlovet som en tid då många barn stannar av eller till och med backar i sin läsutveckling (Compton-Lilly, Caloia, Quast & McCann 2016). I USA kallas det beskrivna fenomenet ofta för ”summer slide”, ”summer setback”, ”summer learning loss” eller liknande begrepp (Kuhfeld 2019). I Sverige finns som vi tidigare sett också termer som beskriver detta, vanligast är läsglapp eller lästapp. Som svar på

det beskrivna fenomenet har myndigheter, skolor och bibliotek utvecklat sommarläsningsprogram vilka ibland utvärderats i vetenskapliga studier. Särskilt utsatta är enligt studierna barn från socioekonomiskt svaga grupper (Bell et al. 2020). Några har till och med gått så långt som att framställa sommartappet som den enskilt största faktorn för skillnader i läsförmåga mellan barn i rika och fattiga familjer (Allington & McGill-Franzen 2017). Ett lästapp under sommarlovet har i många artiklar stått oemotsagt men nyare forskning visar att det lästapp som syns kan bero på flera faktorer som att de som förlorar mest i läsförmåga över sommaren är de som ökat sin läsförmåga mest året före (Kuhfeld 2019). Kuhfeld resonerar också kring andra förklaringar som att eleverna helt enkelt anstränger sig mer på tester på vårterminen än på höstterminen men konstaterar att det krävs fler studier för att verkligen förstå denna komplexa fråga.

De studier som tidigare gjorts har för det mesta en amerikansk kontext vilken kan vara svår att överföra till Sverige. En svensk studie har gjorts av forskare vid Linnéuniversitetet och Linköpings universitet (Fälth et al. 2019). Forskarna undersökte genom lästester om en intervention (Läsa Äger, se inledningen) gav barnen bättre resultat på lästest efter sommarlovet jämfört med barn som gått i samma årskurs på samma skolor året innan. Det syntes ingen tydlig nedgång i läsförmågan under sommarlovet i den här studien och inte heller i en annan nyare och större amerikansk studie (Reed et al. 2021). Ett vanligt inslag i sommarläsningsprogram för barn och unga är belöningar. Detta kanske är vanligare i anglosaxiska länder men förekommer även i Sverige, här ofta i form av att böcker delas ut till de som läst ett visst antal under sommaren. Nyttan av att belöna något som ska vara ett nöje i sig problematiseras också och flera forskare har ifrågasatt om det kan vara direkt kontraproduktivt (Stauffer 2009). Linda Gambrell är en inflytelserik amerikansk forskare som studerat läsmotivation. Hennes artikel *Seven rules of engagement: What's most important to know about motivation to read* (Gambrell 2011) citeras ofta och används i bibliotekssammanhang även om den är formulerad i första hand till lärare. Hon slår fast att tidigare studier visat att belöningar måste relatera till läsningen. Att dela ut böcker, bokmärken och annat som har med läsning att göra är alltså enligt Gambrell bättre än att ge till exempel pengar eller guldstjärnor. Bäst är verbal uppmuntran och ärligt beröm.

Utredningar och rapporter

Många rapporter och utredningar under 2000-talet har behandlat läsning och läsfrämjande i Sverige. Analysen i den här uppsatsen fokuserar i första hand på tre dokument, betänkandet *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*

(Läsdelegationen 2018), Regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* (Kulturdepartementet 2021) och Kulturrådets uppföljning *Nuläge om barns och ungas läsning* (2023). Dessa kommer att presenteras under Resultat.

Jag kommer här att ta upp några andra dokument som har varit betydelsefulla för svensk politik som rör barns och ungas läsning under de senaste dryga tio åren. Den dåvarande borgerliga regeringen initierade under tidigt 10-tal en utredning som ledde fram till att en delegation bildades och gav ut antologin *Läsarnas marknad, marknadens läsare* (Litteraturutredningen 2012b) och slutbetänkandet *Läsandets kultur* (Litteraturutredningen 2012a). Dessa följdes av propositionen *Läsa för livet* 2013/14:3 (Kulturdepartementet 2013) som presenterade nationella mål för litteratur- och läsfrämjande. Det övergripande målet i propositionen är att alla i Sverige ska ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet. För att nå detta skulle insatser göras för att förbättra läsförmågan, öka läsandet av skön- och facklitteratur samt öka kunskapen om läsandets betydelse (Kulturdepartementet 2013, s. 22).

Sverige fick en ny bibliotekslag 2013 då den gamla, och första, från 1996 ansågs i behov av modernisering. Bibliotekslagen är en ramlag och innehåller därmed bara grundläggande riktlinjer och generella mål (Svensk biblioteksforening 2019). Året efter att den nya lagen trätt i kraft fick Kungliga biblioteket i uppdrag av regeringen att ta fram förslag till en nationell biblioteksstrategi vilket resulterade i *Demokratis skattkammare: Förslag till en nationell biblioteksstrategi* (Fichtelius, Persson & Enarson 2019) som bygger på ett antal utredningar och rapporter. Den övergripande visionen som föreslogs var *Bibliotek för alla* med målet ”Ett demokratiskt samhälle där alla fritt kan ta del av världens samlade litteratur och kunskap för att kunna verka i samhället på egna villkor”. För att uppnå detta mål presenteras sex medel varav ett är läsning. ”Inspirera till läsoplevelser, öka allas läs- och språkförståelse och stärk litteraturens ställning” (Fichtelius, Persson & Enarson 2019, s. 3). Demokratis skattkammare blev grunden till *Strategi för ett starkt Biblioteksväsende 2022–2025* (Kulturdepartementet 2022). Ett delmål i strategin är ”Barn och unga ska ha mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser” (Kulturdepartementet 2022, s. 37) och en av åtgärderna ”Läsandet kan främjas även under skolloven” (Kulturdepartementet 2022, s. 39). I texten nämns framför allt läslovet, det vill säga höstlovet, och mer allmänt att loven utgör tillfällen för aktiviteter relaterade till läsning.

Flera aktörer har tagit fram rapporter om läsning. Här presenteras några av dem. Antologin *Barnet, platsen, tiden: teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld* beställdes av Regionbibliotek Stockholm och skrevs av forskare från Högskolan i Borås (Rydsjö, Hultgren & Limberg 2010). Anledningen var att det i en tidigare kunskapsöversikt visats att det saknas forskning inom området barn och folkbibliotek (Rydsjö & Elf 2007). I antologins inledning konstateras att barnbibliotekariers arbete ofta grundar sig på beprövad erfarenhet. Detta har för- och nackdelar, ”fördelar genom lokalkännedom och personkännedom, genom närhet till praktik och metodik i de goda exemplen. Nackdelarna finns, här som i andra yrken, i risken att verksamheten stagnerar och blir sig själv nog” (Rydsjö, Hultgren & Limberg 2010, s. 14). Att förankra barnbiblioteksverksamheten i teorier skulle bidra till kunskapsutveckling och ge verktyg för analys och reflektion som leder till ett framåt driv. För sommarverksamheten är detta en spännande ingång, det är en avgränsad och tydlig del av verksamheten som passar bra att studera och analysera.

Kulturrådet har tagit fram flera rapporter inom området barn och läsning. Ofta görs rapporterna som uppföljning av Kulturrådets satsningar, till exempel Stärkta bibliotek och läsfrämjande uppdrag (Kulturrådet 2019a; Kulturrådet 2019b). En rapport med bredare syfte är *Med läsning som mål: Om metoder och forskning på det läsfrämjande området* (Andersson 2015). ”Med den här rapporten vill Kulturrådet bidra till fördjupad kunskap, förbättrad praktik och en fortsatt diskussion om hur läskunniga kan bli läsare och hur vi kan öppna vägar till litteraturen för alla de som ännu inte läser” (Andersson 2015, s. 3). Rapporten har ett kapitel om sommarläsning där program och forskning från andra länder presenteras. Att forskningslitteraturen ofta handlar om hur man lyckas motverka ”summer learning loss” konstateras och slutsatsen baseras ändå på dessa rapporter från andra länder.

Man kan avslutningsvis fråga sig om läsfrämjande utanför skolan i form av sommarläsningsprogram organiserade av folkbiblioteken överhuvudtaget bör ägna sig åt att ställa krav i form av exempelvis en viss mängd läsning, och utifrån de internationella exempel som redovisats måste svaret bli: varför inte?

(Andersson 2015, s. 83)

Förutom kravet att läsa ett visst antal böcker för att få en bok som är ett initiativ som många bibliotek i Sverige erbjuder under sommaren verkar det vara ovanligt med den här sortens program. Andersson ser ingen motsättning i att betona fria val och att ställa krav men risken att just de man helst vill nå blir avskräckta finns alltid.

Svenska Förläggareföreningen anlidade för några år sedan två forskare från Uppsala universitet, Anna Nordlund, universitetslektor vid institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier och Johan Svedjedal, professor i litteraturvetenskap för att gå igenom läsundersökningar och utvecklingen i Sverige. Deras arbete resulterade i *Läsandets årsringar – Rapport och reflektioner om läsningens aktuella tillstånd i Sverige* som beskriver utveckling inom läsning och bokutgivning (Nordlund & Svedjedal 2020). I rapporten ställs frågan om den stora användningen av digitala medier, både i skolan och på fritiden, har en negativ inverkan på barns och ungas läsning. ”Mer forskning behövs om hur barns och ungas IT-användning påverkar deras kognitiva utveckling, inte minst i förhållande till den tid internet tar från andra aktiviteter” (Nordlund & Svedjedal 2020, s. 76). Av relevans för bibliotekens förutsättningar är också rapporten *Biblioteksdöden* (Lärarstiftelsen 2020) som beskriver en nedmontering av biblioteksväsendet som pågått under en längre tid. Enligt rapporten har tre av tio folkbibliotek försvunnit de senaste 25 åren, något som påverkar förutsättningarna för att bedriva en verksamhet som når alla i Sverige.

Bibliotekslagen och biblioteksplaner

I bibliotekslagen står det att folkbiblioteken särskilt ska främja läsning och tillgång till litteratur. ”Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar” (SFS 2013:801). Lagen är en ramlag och anger mål och riktlinjer men saknar detaljbestämmelser (Kungliga biblioteket 2022a). Kommuner och regioner ska enligt bibliotekslagen §17 anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. Biblioteksplanerna ska vara kopplade till bibliotekslagen och gå att följa upp. De ska vara politiskt beslutade i kommunerna och beskriva den lokala bibliotekspolitik (Kungliga biblioteket 2023). Kungliga biblioteket (KB) samlar in och analyserar biblioteksplanerna. Den senaste rapporten visar att 95 procent av planerna tar upp mål och verksamhet för barn (Kungliga biblioteket 2022b). Rapporten slår också fast att ”Även läsfrämjande har en mycket stark ställning, över 90 procent nämner läsfrämjande på olika sätt och för olika målgrupper. Barn är ofta i fokus här” (Kungliga biblioteket 2022b, s. 14). Min analys är inte av bibliotekslagen eller biblioteksplanerna men de finns i bakgrunden eftersom verksamheten bygger på dem som primära styrdokument.

Kulturpolitik och WPR-analys

Carol Bacchis "What's the problem represented to be"-approach (WPR) är både ett teoretiskt ramverk och en metod med grund i socialkonstruktivismen. Med inspiration från Michel Foucaults diskursanalytiska teorier har Bacchi utformat ett sätt att studera problematisering av fenomen för att visa att sådant vi ser som självklart egentligen är konstruerat (Bacchi 2012). Enligt Bacchi finns det alltid en problematisering som grund i de policydokument som på ett eller annat sätt styr oss och som det är forskarnas uppgift att studera. "In this research approach, problematizations are recognized as powerful and yet contingent ways of producing the 'real'" (Bacchi 2012, s. 7). Problematiseringarna är beroende av tid och plats och ändras när omvärlden och omständigheterna ändras. Vad som ses som ett "problem" och hur det presenteras beror alltså på många faktorer. När en komplex fråga problematiseras krävs förenkling och bara en del av historien får finnas med och annat utelämnas (Bacchi 2009). Problematisering i policydokument påverkar lagar och regler, budgetfördelning och andra styrmedel och därmed påverkas alla i samhället. "In effect governing takes place through problematizations, emphasizing the importance of subjecting them to critical scrutiny and pointing to the possible deleterious effects they set in operation" (Bacchi 2012, s. 7). Granskningen sker inom forskning och som hjälpmedel i analysen av policydokument har Carol Bacchi formulerat sex frågor. Med utgångspunkt i frågorna kan problematiseringen i policydokumenten problematiseras. Detta är motsatsen till problemlösning, det vanliga sättet att närma sig problem. "In tune with this project, a dominant paradigm in current public policy [...] is to discover 'what works', what will *solve* 'problems' (i.e. 'evidence based policy')" (Bacchi 2009, s. xvi). Jag tar avstamp i frågorna för att analysera några av de nationella policydokument som har tagits fram de senaste åren och som påverkar verksamheten för barn och unga på folkbibliotek och främjandet av lovläsning.

1. What's the 'problem' [...] represented to be in a specific policy or policies?
2. What deep-seated presuppositions or assumptions underlie this representation of the 'problem'?
3. How has this representation of the 'problem' come about?
4. What is left unproblematic in this problem representation? Where are the silences? Can the 'problem' be conceptualized differently?
5. What effects (discursive, subjectification, lived) are produced by this representation of the 'problem'?

6. How and where has this representation of the 'problem' been produced, disseminated and defended? How has it been and/or how can it be disrupted and replaced?
7. Apply this list of questions to your own problem representations.

(Bacchi & Goodwin 2016)

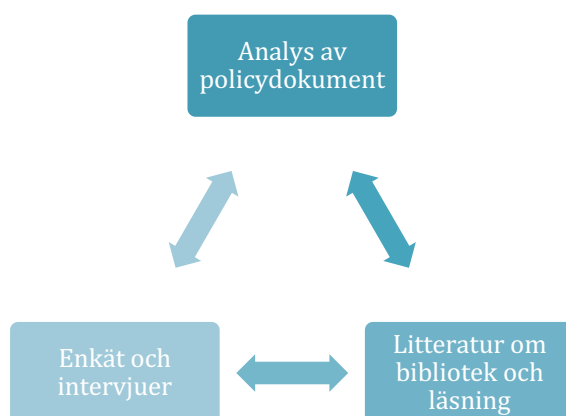
Med detta som utgångspunkt försöker jag komma till kärnan i nutidens diskurser. "Diskurser i denne sammenheng forstås som socialt producerede vidensformer, der begrænser og muliggør, hvad der kan tænkes, skrives eller siges om et bestemt emne eller praksis" (Kann-Rasmussen & Balling 2015, s. 252). Vilka "problem" är det som policydokumenten om barns och ungas läsning försöker lösa? Varför är de "problem" och hur uppkom framställningen? "What's the problem represented to be" (WPR) används till att analysera både explicita och implicita representationer av läsning bland barn och unga i policydokument. Att upptäcka dem kan vara till nytta för att bilden i dokumenten ofta upphöjs till sanning (Hedemark 2020). Den sjunde punkten i listan med frågor är egentligen inte en fråga utan ett steg till reflektion och synliggörande av den egna problemrepresentationen.

I det här kapitlet har jag gått igenom den litteratur som uppsatsen bygger på. Jag använder både deskriptiv och normativ litteratur för att närma mig barns och ungas läsning. Den deskriptiva litteraturen inom genren kritisk läseforskning ger mig ett granskande perspektiv på hur läsning framställs. Den normativa litteraturen dominerar läseforskningen och finns inom flera discipliner, inte minst inom pedagogik och didaktik. Teori- och begreppsbildningen i uppsatsen kommer från forskningen och Carol Bacchis "What's the problem represented to be" som jag också använder som metod för policyanalys. I nästa kapitel kommer jag att beskriva mina metodval och hur de samspelar.

Metodbeskrivning

För att fånga olika infallsvinklar, perspektiv och uppfattningar runt barns och ungas läsning på sommaren och bibliotekens arbete med det har jag valt flera metoder. I det här kapitlet går jag igenom metoderna och vad de innebär för min forskning. Jag inleder med val av metoder och de fungerar i relation till varandra. Därefter tar jag upp etiska överväganden och fortsätter med att presentera de olika metoderna med urval, utformning och eventuella begränsningar.

Figur 1. Triangulering av metoder.

Metodval

Relationen mellan bibliotekens arbete med läsning på sommarlov, forskning och politik utforskas genom en triangulering, se figur. En litteraturgenomgång inledde undersökningen med fokus på policydokument och forskning om läsning och läsfrämjande arbete. Jag använder mig av mixed method (Eriksson-Zetterquist 2022) med en enkät till folkbiblioteken i alla Sveriges kommuner och tre kompletterande intervjuer med anställda vid bibliotek som alla gjort insatser för sommarlovsverksamheten. Intervjuerna är främst tänkta att komplettera enkäterna och ställa frågor som kan vara svåra att få svar på i en enkät. Jag ville inte ha för många intervjuer utan de ska ses som nedslag på tre bibliotek för att fördjupa förståelsen av sommarverksamheten i några utvalda kommuner. Jag har valt mixed method för att få svar både på kvantitativa och kvalitativa frågor om hur biblioteken arbetar med läsfrämjande på sommarlov. Jag har tagit fasta på att ”Olika metoder innebär att kunskap om världen skapas på olika sätt” (Eriksson-Zetterquist 2022, s. 45). Enkäten svarar på frågor som rör vad, var, hur och när medan intervjuerna

också kan svara på frågan varför (Bell, Waters & Nilsson 2016). Jag ville ha både bredd och djup för att bättre förstå verksamheten. Självklart har metoderna både styrkor och svagheter och transparens i redovisningen är viktig.

Etiska överväganden

Jag har använt både enkät och intervjuer. Enkäten besvarades anonymt så till vida att inga namn samlades in och det var frivilligt att skriva vilket bibliotek man svarade för. Det fanns en fråga om kommun så i mindre kommuner med få anställda kan anonymiteten ifrågasättas. Det var tydligt i frågan att bibliotek man jobbar på var en frivillig uppgift, ändå valde 160 att lägga till denna uppgift. Två svar var helt anonyma och hade inte angett kommun. Jag redovisar inte resultat från enkäten på kommunnivå och filen där kopplingen mellan kommun och svar finns har behandlats konfidentiellt. Jag har valt att infoga fritextsvar från enkäten i texten men utan att ange information om kommunen. Jag har inte heller valt citat med information som lätt kan härledas till en specifik kommun. Detta är både på grund av informanternas rätt till anonymitet och för att följa lagstiftningen i dataskyddsförordningen (GDPR).

Intervjuerna har spelats in med informerat samtycke och transkriberats av mig. Inspelningarna och transkriberingarna har behandlats konfidentiellt och bara hanterats av mig. I transkriberingarna har jag inte med namn utan bara intervjunummer efter vilken ordning de gjordes och information om ifall de var på plats eller gjordes via digitala plattformar för videomöten. Informanterna identifieras inte i uppsatsen utan bara ungefärlig storlek för kommunerna där de arbetar. Jag har också valt att inte använda namn utan refererar till dem som Intervju 1, 2 och 3. Jag använder citat från transkriberingarna med dessa intervjunummer. Ibland har jag redigerat citaten något för att få dem att flyta bättre men jag har inte ändrat innebörden i det som sagts.

Policyanalys

För att ta reda på hur de styrande ser på barns och ungas läsning har jag valt att analysera policydokument med utgångspunkt i Carol Bacchis *What's the problem represented to be approach* (WPR) som redovisats tidigare. Inom ramen för policy finns olika sorters dokument som formar politiken och därmed samhället. "Policy betegner beslutningar, tekster, retningslinjer eller tiltag, som på den ene eller enden måde former den praksis eller det felt, der studeres" (Kann-Rasmussen & Balling

2015, s. 252). Det finns alltså många texter som kan ingå i analysen men jag har valt ut tre som är direkt kopplade till barns och ungas läsning.

Urval

Under 2000-talet har det kommit många rapporter, utredningar, propositioner och skrivelser som på olika sätt berör barns och ungas läsning. Jag fokuserar i första på en skrivelse från regeringen 2020 som föregicks av ett betänkande. Betänkandet fick namnet *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* (Läsdelegationen 2018) och regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* (Kulturdepartementet 2021). En uppföljning av dokumenten, *Nuläge om barns och ungas läsning* (Kulturrådet 2023) ingår också i analysen men störst fokus ligger på regeringens skrivelse eftersom det är den som visar politikens färdriktning. Dessa dokument valdes på grund av att de behandlar just barns och ungas läsning och är starkt kopplade till mina forskningsfrågor. De är också de dokument som senast publicerats i ämnet och ger därför en aktuell bild av synen på läsning. Lovläsning och folkbibliotek ingår i dokumenten vilket bidrar till att göra dem relevanta att studera i den här uppsatsen.

Utformning

Jag har läst de utvalda policydokumenten och tematiserat innehållet efter de frågor som tagits från WPR. I analysen svarar jag på frågorna utifrån de valda policydokumenten och med stöd i forskningen. Jag berör alla frågor i WPR-analysen men några frågor får ta mer plats och det har att göra med relevansen för min studie då de är lämpliga för att rama in ”problemet”. De frågor som är mer utförligt diskuterade i analysen är:

- Fråga 1 där jag ringar in policydokumentens problematisering av barns och ungas läsning,
- Fråga 2 där jag belyser antaganden och förutfattade meningar,
- Fråga 4 där jag reder ut vad som lämnas oproblematiskt, vilka tystnader som finns och hur man kan tänka annorlunda,
- Fråga 5 där jag går igenom några av de följder framställningen får.

Frågorna leder till steg 7 där jag reflekterar över mina egna problemrepresentationer i förhållande till barns och ungas läsning.

Enkätundersökning

För en bred överblick valde jag att göra en digital enkät. Mycket arbete gick till både utformning av frågorna och analys av svaren men jag hade inte kunnat få en så spridd bild på något annat sätt.

Urval

Enkäten riktades i första hand till bibliotekarier och annan personal som arbetar med barn och unga på folkbibliotek i alla landets 290 kommuner, förhoppningen var ett svar per kommun. Länk till enkäten skickades till en epost-adress per kommun. Det betyder att i vissa små kommuner där det bara finns ett folkbibliotek täcker svaret en stor del av invånarna medan det i större kommuner kan se annorlunda ut. Det påverkar resultatens jämförbarhet men ger ändå intressanta och relevanta data. Även ett litet bortfall ger en god spridning mellan stora och små kommuner med stora och mindre samhällen och över hela landet. Det innebär inte att urvalet är representativt för alla bibliotek men ger en bild av hur de arbetar med barn och unga under sommarlovet.

Utformning

Enkäten var digital och framtagen med Google formulär. Den distribuerades per e-post som länk tillsammans med ett missivbrev (Bilaga 1). Adresserna togs från Kungliga bibliotekets databas Libris och kommunernas eller bibliotekens webbplatser. Svarstiden var begränsad till två veckor. En längre svarstid ger oftast inte fler svar eftersom många då tänker att de svarar senare men glömmar bort det (Bell, Waters & Nilsson 2016). En påminnelse skickades ut till de bibliotek som inte svarat efter en vecka för att minska bortfallet. Enkäten bestod av ett mindre antal frågor (Bilaga 2). Detta för att få en högre svarsfrekvens och avvägda svar. Frågorna fokuserade på verksamhet som genomförts under sommaren 2022. Det är en bestämd och specifik tidsperiod som är tydlig och rimlig för undersökningen (Persson 2016). Anledningen till denna referensperiod är att förenkla för respondenterna och begränsa de möjliga svaren. Valet av period är för att 2022 var den senaste sommaren när undersökningen gjordes, en period längre tillbaka hade varit svårare för respondenterna att minnas. Det är också en relativt normal sommar jämfört med pandemiåren 2020 och 2021 då det fanns fler restriktioner som kunde påverka verksamheterna. Enkäten skickades ut 15 februari med sista svarsdag 1 mars.

Enkäten delades in i underrubriker för att gruppera de frågor som hör ihop och särskilja de som inte hör ihop och därmed underlätta för respondenterna (Trost 2007). Ordningföljden är viktig och följer en logisk ordning. Jag valde att lägga bakgrundsfrågorna om biblioteket först och hålla dem till ett minimum. Första frågan var vilken kommun det handlar om och därmed kunde jag ta fram många andra variabler själv och behövde inte ställa frågor om antal kommuninvånare och region. Utformningen av enkäten var fokuserad på att svaren ska ge en övergripande

bild av sommarverksamheten på folkbibliotek i Sverige. För att göra det utformades de flesta av frågorna som sakfrågor med givna alternativ. Dessa ska enligt Trost (2007) vara varandra uteslutande och inte överlappande, något jag tagit i beaktande där det är relevant. En del av frågorna var kryssfrågor där flera alternativ kunde väljas. Några frågor hade öppna svarsalternativ där respondenterna själva kunde skriva fritt. Det finns flera risker med öppna frågor, som större bortfall och väldigt olika sorters svar när det är öppet för tolkning (Trost 2007). Trots detta ville jag ha med några sådana frågor eftersom undersökningen är bred och jag ville ge de svarande möjlighet att bidra med sådant som inte jag tänkt på. De öppna frågorna bidrar också med citat som kan förklara svaren i uppsatsen och krydda texten. Enkäten avslutades med en öppen fråga där det stod var och en fritt att skriva synpunkter och annat som de ville ha sagt.

Begränsningar

Att utforma en enkät innebär många ställningstaganden och anonyma enkäter har svaga punkter. En är att man inte vet vem som har svarat. En annan är att de som svarar kan missförstå eller tolka frågorna olika. Enkäter ger inte möjlighet till förklaringar eller följdfrågor. Jag har på några flervalsfrågor valt att lägga till ett alternativ där respondenterna kunde skriva till egna förslag. Frågor med givna svarsalternativ kan också innebära att dessa väljs i högre grad än något som jag kanske inte tänkt på och som de därför måste lägga till själva. Jag valde att hålla missivbrevet och instruktionen i enkäten så kort som möjligt. Därför specificerade jag inte vilka yrkesroller eller hur många från varje kommun som fick svara. Jag tror inte att det nämnvärt har påverkat resultatet som ändå var väl spritt i landet och mellan kommuntyper.

Intervjuer

Som komplement till enkäterna gjorde jag tre intervjuer med anställda på bibliotek. Syftet med intervjuerna var att fördjupa kunskapen om sommarverksamheten och ta reda på vad som driver de som arbetar med barn och unga på loven.

Urval

Intervjuerna gjordes med tre särskilt engagerade personer anställda på bibliotek i kommuner som gjort mycket för att öka lovläsandet. De hittades genom att deras kommuner på ett eller annat sätt stack ut i enkätsvaren, en av dem kontaktade också mig för att dela med sig av utvärderingar. Den första kontakten togs per epost genom att jag skickade ett missivbrev med fråga om de ville bli intervjuade (Bilaga

3). Att välja intervjupersoner som är särskilt engagerade i sommarverksamheten var ett medvetet val för att få svar på mina frågor om verksamheten och deras inställning till den. Eftersom de var så intresserade av att driva projekt under sommaren så kunde jag fråga om varför de gör det och hur de tycker att det fungerar, både under aktiviteterna och med stöd och styrning från chefer och beslutsfattare. Intervjupersonerna arbetar i små eller medelstora svenska städer i tre olika län. Intervjuerna är gjorda som komplement till och fördjupning av frågorna i enkäten. De fick också berätta om sommarverksamheten – vad de gjort, hur de gjort det och varför. Såklart var frågan om hur det har gått också intressant.

Utformning

Intervjuerna var semistrukturerade och utgick från en intervjuguide (Bilaga 4). Under intervjuernas gång fick intervjupersonerna berätta om sina arbeten, sina kommuner och bibliotek, hur de arbetar med planering av sommarverksamheten, delaktighet, samverkan och uppföljning. De fick också frågor om vad som varit lyckat och problem de stött på. Avslutningsvis fick de berätta om tre önskningar inför framtida somrar. En intervju hölls på plats på biblioteket och två var digitala genom Teams och Zoom. De tog mellan 45–60 minuter. Intervjuerna spelades in och transkriberades, först fick MS Word omvandla ljudfilerna till text och sedan gick jag igenom dem genom att lyssna och skriva om där det blivit fel. Jag har valt att hålla informanterna anonyma för att de skulle känna sig fria att berätta om både det som är bra och det som är dåligt i verksamheten.

Begränsningar

Antalet intervjuer är litet och ska ses som komplement till enkäten. De tre kommunerna ligger i olika delar av landet men till folkmängd är de relativt lika med mellan cirka 25 000 och 40 000 invånare. Biblioteken som mina informanter arbetar på ligger i kommunernas centralorter. Fler intervjuer och en större variation av storlek på kommuner hade kunnat ge en bredare bild men de uppfyller sitt syfte att fördjupa och svara på frågor som inte gick att ställa i enkätform. Intervjuguiden utformades i relation till enkäten och eftersom både enkät och intervjuer gjordes tidigt i arbetet med uppsatsen så hade jag inte hunnit läsa in mig på varken policy och WPR. Jag ställde därför inga direkta frågor om hur de intervjuade förhåller sig till policy och forskning, vilket kan ses som en brist. Huvudsyftet med intervjuerna var dock att ta reda på mer om arbetet med och tankarna runt sommarverksamheten och intervjupersonerna fick utrymme att tala fritt. Att styrdokument inte nämndes kan också ses som ett intressant resultat.

Resultat

I resultatdelen presenteras insamlat material från policydokumenten, enkäten och intervjuerna. För enkäten illustreras svaren ibland med figurer och för både enkät och intervjuer har jag lagt in citat. Dessa ska främst ses som illustrationer av hur respondenterna svarat och ge en mer levande bild av hur verksamheterna fungerar i praktiken. Forskningslitteraturen är också en del av mitt material men som redovisas i det tidigare kapitlet *Litteraturöversikt och teoretiska perspektiv*.

Policydokument, riktlinjer och lagar

Jag har valt att analysera tre policydokument som hör ihop på så sätt att de kan ses som förarbete, utstakad riktning och uppföljning.

Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället (2018)

Regeringen tillsatte 2016 en kommitté i form av en delegation med syfte att ”bidra till att ge alla barn och unga mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser” (Läsdelegationen 2018, s. 3). Delegationen antog namnet Läsdelegationen och överlämnade betänkandet *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* till regeringen 2018. I betänkandet har jag valt att studera de delar som rör barns och ungas läsning på fritiden, främst kapitel 7 *Läsning på lov* och kapitel 8 *Bibliotek och läsfrämjande*, detta för att fokus för mitt arbete är folkbibliotekens arbete med barns och ungas läsning på sommarlovet.

Regeringens skrivelse: Barns och ungas läsning (2020)

Som svar på Läsdelegationens betänkande kom regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* (Kulturdepartementet 2021). En skrivelse är ett meddelande från regeringen till riksdagen om hur man ser på en viss fråga eller hur man planerar att arbeta med ett visst politikområde. Den innehåller inte förslag till riksdagsbeslut men kan påverka riktningen av politiken inom området (Regeringskansliet 2023b). I skrivelsen lades följande förslag på åtgärder:

- Ett läsråd inrättas
- Uppföljning av de läsfrämjande insatserna
- Bokstart bör fortsätta att utvecklas
- Läsfrämjande insatser i förskolan
- Läsning i skolan
- Läsning i fritidshemmet

- Läsning på lov
- Läsande förebilder
- Tillgänglig läsning och flerspråkighet
- Ett läsfrämjandelyft för bibliotekarier
- Skolbibliotek och läsning

Nuläge om barns och ungas läsning (2023)

Det läsråd som inrättades under Kulturrådet efter regeringens skrivelse har som en av sina uppgifter att ta fram en årlig rapport. I *Nuläge om barns och ungas läsning* (Kulturrådet 2023) tar Läsrådet upp de frågor som de anser angelägna. I rapporten tas bland annat tre områden som Läsrådet identifierat som särskilt viktiga upp. Dessa är: *Stärka läsning för unga och unga vuxna*, *Överbrygga läsklyftor som beror på socioekonomiska skillnader* och *Öka ungas delaktighet*. Rapporten kan ses som ett svar på regeringens skrivelse.

Enkät

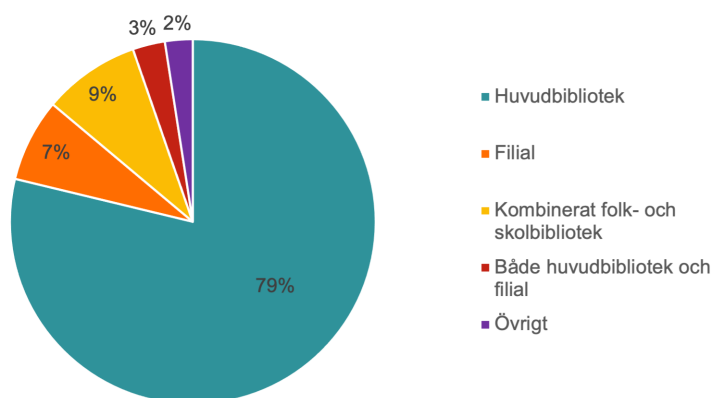
Enkäten gjordes digitalt i Google formulär och skickades som länk med e-post till folkbibliotek i alla Sveriges 290 kommuner. Totalt inkom 247 svar, av dessa var två anonyma. Tjugo kommuner skickade in mer än ett svar, som mest fem svar från en kommun. Svar inkom således från 205 kommuner, vilket ger 71 procents svarsfrekvens på kommunnivå. Kommunerna var spridda över hela landet och alla kategorier i Sveriges kommuner och regioners kommungruppsindelning fanns representerade (Storstäder och storstadsnära kommuner, Större städer och kommuner nära större stad, Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner) (Sveriges Kommuner och Regioner 2022). I uppsatsen redovisas alla svar, även anonyma och de där det finns fler än ett svar från samma kommun.

Figur 2. Fördelning av antal svar på enkät.

Om biblioteket

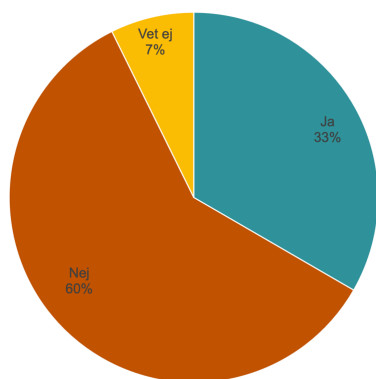
De flesta svarande arbetar på kommunens huvudbibliotek, 79 % angav detta. Näst största gruppen arbetar på kombinerat folk- och skolbibliotek (9 %), sedan kommer filial (7 %). Övriga arbetar på alla ovan nämnda, bokbuss eller på övergripande nivå i kommunen (sammanlagt 5 %).

Figur 3. Vilken typ av bibliotek arbetar du på?

På frågan om de hade ett speciellt sommarlovsprogram för barn och unga svarade en stor majoritet ja (87 %). De flesta men inte lika många hade också uppsökande sommarverksamhet (61 %).

På följdfrågan var de hade uppsökande verksamhet fanns tre alternativ och möjlighet att lägga till egna. Vanligaste svaret var "Pop-up verksamhet på offentliga platser" (73 %), sedan kom "Under arrangemang" (34 %) och "På fritids" (17 %). Under egna alternativ angavs att vara ute med bokbuss och mobila enheter som lådcyklar. Några tog också upp egna arrangemang, ibland tillsammans med till exempel kulturskolan eller idrottsförening.

Figur 4. Fanns det avsatta medel för sommarverksamheten 2022, utöver ordinarie budget?

Särskild finansiering saknas på många håll. Bara en tredjedel svarade att det fanns avsatta medel till sommarverksamheten och nästan 60 % sa att det inte fanns det.

Kommunikation

De flesta når barn och unga genom skolor och fritids (81 %) och digitala kanaler (95 %). Bland dessa är sociala medier och bibliotekets och kommunens webbplatser mest använda. De vanligaste sociala medierna är Facebook och Instagram. Några som svarat har visat att de vet att det främst är föräldragenerationen som använder dessa genom att skriva att barnen på detta sätt nås genom föräldrarna.

Aktiviteter

På den stora frågan om vilka initiativ som genomfördes sommaren 2022 spretar svaren och många har valt att lägga till egna alternativ.

Tabell 1. Vilken/vilka av dessa initiativ genomfördes med barn och unga sommaren 2022?

Givna alternativ	Antal	Fritextsvar	Antal
Barn som läst får bok	176	Teater/cirkus	11
Pyssel	167	Spel/programmering	7
Tävlingar	141	Bokutdelning utan motkrav	7
Fika	93	Sagostund	6
Boktips i form av bokprat	71	Skrivarcirkel/kurs	6
Författarbesök	55	Workshop	5
Högläsning för skolbarn	39	Kollo eller läger	5
Utställning	32		
Filmvisning	32		
Bokcirkel/klubb	30		
Shared reading	1		

Det vanligaste svaret var ”Barn som läst ett visst antal böcker får en bok eller annan belöning (t ex Sommarboken)”. Svartalernativet fick också kritik, Sommarboken som nämns används som namn på ett initiativ med ursprung i Västra Götalandsregionen som funnits i flera år och som inte har krav på prestationer (se inledning och Barnens bibliotek 2023). Namnet sommarboken används dock även utan koppling till Västra Götalandsregionens initiativ. Flera valde också att lägga till alternativet att böcker delas ut utan motkrav.

Tävlingar och pyssel förekom på över hälften av biblioteken. Även fika (38 %), boktips (29 %) och författarbesök (22 %) anordnades av ett stort antal bibliotek. Bland egna svar låg föreställningar som teater och cirkus i topp. Flera skrev också att de har spelträffar, mest med digitala spel men även brädspel. Skrivande förekom på flera håll i olika former. Workshops med olika teman lades också till listan av

flera som svarade. Några hade anordnat bibliotekskollo eller läger. Vissa svar är mer unika:

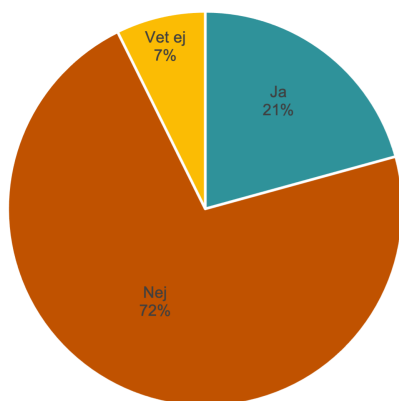
”Sommarlovsturné på olika platser i staden med kreativt skapande, läsfrämjande aktiviteter, tipsrunda, cirkusföreställning m.m.”

”Uppdragsbaserad aktivitet där ungdomar fick skapa egna världar, karaktärer och artefakter som de kunde använda för att skapa spel, berättelser, serier och annat + Rollspel + Poängjaktshäfte”

”Högläsning med bokhäst (riktig häst, som spelade Lilla Gubben), Lovboken sommar - en aktivitet där vi går ut med information om att barn och unga kan lämna in önskemål och sen plockar bibliotekarierna ihop låneböcker i fina påsar, besök för funkis på hästgård med bokprat och gåvobok, tredagars skrivarläger.”

Samarbeten, samverkan och involvering

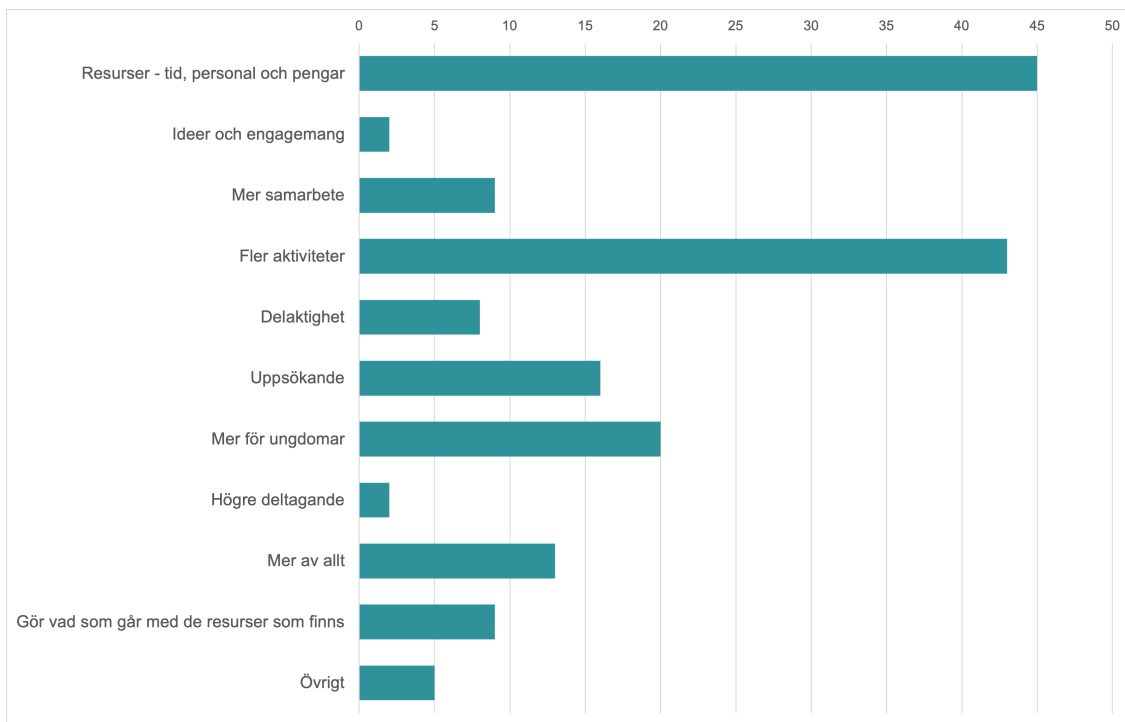
Av de som svarat var det mindre än hälften som hade samarbeten med skolor inför eller under sommaren. Ännu färre hade samarbeten med andra organisationer eller föreningar. Av de som hade det var det vanligast att samarbeta med föreningar inom kultur och inom idrott och friluftsliv. Runt 5 % hade samarbeten med föreningar och organisationer inom hälsa och trossamfund. Övriga givna alternativ fick högst 3 % svar och även på denna fråga fanns det många egna alternativ, en del deltog i samverkan inom kommunens organisation och några samarbetade med intresseföreningar inom till exempel programmering och rollspel.

Figur 5. Involveras barn och unga i planeringen av sommaraktiviteter?

Bara en sjättedel av biblioteken involverar barn i planeringen på ett organiserat sätt. Samtidigt skriver många att de pratar med barn som är på biblioteket och får på så sätt in deras önskemål och synpunkter på verksamheten. Annars är tipslåda det vanligaste sättet att få in målgruppens förslag (39 %), följt av fokusgrupper (20 %) och biblioteksråd (18 %). I de öppna svaren har några skrivit att de gjort enkäter och några har haft sommarjobbade ungdomar som samlat in önskemål. Bokcirkklar har också fått vara med och ge tips och förslag på sommaraktiviteter.

Figur 6. Finns det något du saknar i ditt biblioteks sommarutbud för barn och unga? Procent av svaren.

Utvärdering, hinder och utmaningar

De flesta har svarat att det finns uppföljning/utvärdering av sommaraktiviteterna (78 %). Hur detta gjorts berörs inte i enkäten.

Frågan vilka de största hindren och utmaningarna är var en fritextfråga som gav många svar (226 svar). Det absolut vanligaste var bemanning och personalbrist vilket 122 svar innehöll. Det är tydligt att många bibliotek får klara av somrarna med semesterar utan vikarier eller annan extra personal. Att genomföra aktiviteter blir svårt när det är mindre personal än resten av året samtidigt som biblioteket ska hålla öppet för ordinarie verksamhet. Här kommer några exempel ur svaren:

”Vi har fått lägga våra aktiviteter precis i början och precis i slutet av lovet för att det är bara då vi kan få ihop personal men för besökarnas skull tror jag egentligen att det hade det varit bra att sprida ut tillfällena över en längre period.”

”Svårt att hinna ha aktiviteter när stor del av personalen har semester och biblioteket ska hållas öppet.”

”Bemanning. Det kan vara svårt att få ihop bemanning av biblioteken, semesterar och samtidigt ha programverksamhet. Vi väljer därför ofta att satsa på saker som "sköter sig själva". Som sommarboken och pysselbord.”

Även ekonomi var ett problem då budgeten var begränsad och det inte fanns något tillskott för att göra saker på sommaren:

”Ekonomin. Tidigare år har vi fått en särskild pott och kunnat göra mer.”

Andra vanliga svar handlade om att det är svårt att nå ut och locka framför allt de äldre barnen och ungdomarna till bibliotekets aktiviteter:

”Det är också svårt att fånga in besökare i tonåren: de sommaraktiviteter vi haft för dem har ofta många anmält sig till men relativt få har fullföljt. Lyckligtvis har de som har fullföljt varit supernöjda, så det får ändå räknas som en framgång.”

Det är tydligt att det finns engagemang och att biblioteken gärna hade haft mer resurser för att kunna göra mer. På frågan om det är något de saknar i sommarutbudet har 149 svarat och de flesta svaren handlar om att de gärna skulle vilja men inte kan göra mer. Här är ett par svar som visar detta:

”Mycket, men det finns inte tid och resurser att arbeta med aktiviteter på det sätt som skulle behövas för att locka barn till biblioteket.”

”Hade gärna gjort mycket mer! Skrivarläger har vi haft tidigare och det vore roligt att ta upp igen. Sen skulle vi vilja utöka det vi redan gör med fler tillfällen men det är svårt att få till bemanningen tyvärr.”

Många svar handlar också om önskingar om fler samarbeten med andra verksamheter i kommunen:

”Skulle önska att vi kunde få med oss fler förvaltningar i arbetet med sommaraktiviteterna. Arbetet underlättas om vi kan vara fler som arbetar för att få barnen från olika håll.”

”Önskar att vi kunde ha ett bättre och närmre samarbete med andra kulturutövare i kommunen för att på så sätt kunna lyfta ut sommaraktiviteterna och sammanfoga dem med andra aktiviteter som sker riktat till barn och unga. Jag tror att det skulle kunna gynna både våra olika verksamheter, men också de barn och unga som inte lämnar kommunen under sommarlovet.”

Att inkludera barn och unga i planering och genomförande är ett annat önskemål:

”Större medbestämmande av fler målgrupper inom barn- och unga.”

Många vill också göra mer för äldre barn och ungdomar:

”Verksamhet för unga tonåringar 13 år och äldre. Unga har kunnat delta i sommarboken, i övrigt har aktiviteterna varit få.”

Den sista frågan är en öppen fråga för dem som vill lägga till något. Här har några kommenterat de andra frågorna och alternativen. En vanlig synpunkt som redan

nämnts är att Sommarboken som är ett koncept från Västra Götalandsregionen men som bibliotek i hela landet kan ta del av och som inte är utformat med motkrav.

Intervjuer

Intervjuerna är ett kvalitativt komplement till enkäternas kvantitativa resultat. Jag har delat in svaren i tre teman, *Motivation*, *Framgångsfaktorer* och *Hinder och utmaningar*. Dessa teman är utvalda med forskningsfrågorna i åtanke, särskilt frågan ”Vilka förutsättningar har biblioteken att bedriva verksamhet för barn och unga på sommarlovet?”. Alla mina informanter arbetar uppsökande under sommaren och i kommuner där sommarverksamheten sker mer eller mindre utanför biblioteket. Två av dem åker till platser och har evenemang, ofta i socioekonomiskt utsatta områden. På frågan varför de drog igång sommarprojekt berättade en av informanterna att det började med en fråga från ett barn.

”Inspirationen till det var att ett barn kom och sa ”Vad händer här i sommar?” Det var en stammis och då fick jag säga: ”Nej men det händer ingenting.” Då kände jag, men gud varför händer det ingenting?” (Intervju 2)

Motivation

Sommaren är enligt informanterna ett tillfälle för att bygga broar, nå ut och skapa relationer med barn i kommunen. De har arbetat utanför biblioteket på olika sätt och genom det fått kontakt med barn och unga som inte är vana biblioteksbesökare.

”Den här tanken på att du kan få helt nya personer att komma till bibliotek och museum om du bara faktiskt möter dem där de är.” (Intervju 1)

I citatet ovan har biblioteket samarbetat med ett museum. Att möta barnen i deras eget sammanhang ses också som en början på något längre, en möjlighet att knyta barnen till biblioteket:

”Grejen är ju att när jag varit på sommaren i ett barns bostadsområde och sen träffar jag dem på hösten när de kommer på bokprat då säger de så här: ’Det var du som var på min gata!’ Det handlar om det långsiktiga arbetet.” (Intervju 2)

Informanterna ser sommarverksamheten som en chans att inspirera och göra skillnad. Detta kopplas till sommarlovet som en lång ledig period då inte alla barn har något att göra och man kan fylla tiden med något meningsfullt för dem som är hemma. De är också tydliga med att det är en möjlighet för läsfrämjande, att ge barnen läsglädje om än indirekt:

”Alla vill ha relationer till vuxna och till andra barn. Om vi kan fånga in barn genom att skapa relationer, då kan vi kanske göra dem till läsare och inte bara utgå från de barnen som redan är jätteintresserade av böcker och kultur.” (Intervju 2)

Att främja kreativitet och sprida kultur till barn som upplevs sakna detta är en annan motivation till sommarverksamheten. Särskilt är detta något som kopplas till att ta sig utanför biblioteksrummet och besöka barn i deras miljö, som ofta ligger en bit ifrån det stora biblioteket:

”När man bor i ett miljonprojekt och om man bor i en by så kan man ju känna att man inte riktigt är en del av kulturen på samma sätt som folk som bor i centrum.” (Intervju 1)

Att ge sig ut utanför biblioteksrummet ger enligt informanterna också en positiv bild av biblioteket som en trygg och välkomnande plats, vilket kan leda till ett intresse att läsa:

”Så får man barnen att känna att de har en trygg plats och det i sin tur kommer leda till att de vågar utforska mer i förlängningen. Och kanske till och med läsa mer.” (Intervju 1)

En av informanterna uttrycker att ansvar gentemot barnen, samhället och sin yrkesroll vilket motiverar till att fortsätta med sommarverksamheten. Det räcker därför inte med att stanna i biblioteket och göra som man alltid gjort.

”Jag tycker att vi ska ta vår roll på allvar, det är så lätt att tänka att ja, vi har öppet och de kan vara här. Men vi kan också göra mycket, mycket mer än att vara bokutlånare.” (Intervju 2)

Framgångsfaktorer

Alla informanter berättar om samverkan med andra verksamheter som ett viktigt inslag i arbetet, inte minst för sommarverksamheten. Ett exempel är:

”Vi har alltid en lovgrupp här tillsammans med kultur och fritid så att man tänker in vad som händer för alla barn på lovet.” (Intervju 3)

Det finns också fallgropar när det gäller samverkan som är bra att undvika om man vill nå dem som inte är så lätta att nå. En sak att tänka på är att det kan vara bra att leta utanför sin sfär:

”Det är lätt att man samverkar med verksamheter som är väldigt lika en själv, som kulturskolan till exempel, men för oss var det jättebra att samverka med till exempel idrottsföreningen [...] Bra tips att hitta någon som kontrasterar den egna verksamheten. Som når ut till barn eller kan vara en läsande förebild på ett annat sätt än vi kan vara.” (Intervju 2)

Att arbeta uppsökande ger möjlighet till att få fler att bli bekväma med att komma till biblioteket. Två av informanterna är också noga med att det är viktigt att det är

ordinarie personal med på plats. Det gör att de blir igenkända av barnen när de kommer till biblioteket vilket ökar tryggheten:

”Kärnan är att vi kommer ut och inte att folk ska komma hit. För att på det viset kunna möta folk och få dem att känna att vi inte är så farliga och att om vi kan komma dit och träffa dem så kan de komma hit och träffa oss.” (Intervju 1)

För att kunna göra stora satsningar på sommarverksamheten krävs extra pengar. Alla biblioteken har sökt och tagit del av bidrag från Stärkta bibliotek för sommarverksamheten. De uttrycker att det gärna får starta som projekt men för att kunna driva det vidare är det bra med fasta anslag till sommarverksamheten, något som bara en av kommunerna har i dagsläget.

”Vi har faktiskt fått fasta pengar för varje år så att det inte behöver hänga på att man ska söka bidrag. Speciellt efter så här många år är det svårt att få bidrag för det också.” (Intervju 1)

Anslaget är inte högt men ger en trygghet och ro i arbetet. Många besökare kan tyckas som en framgång men informanterna uttrycker att lagom är bäst. Kommer det för många så blir det lätt stökigt och svårt att få kontakt med enskilda barn, vilket kan motverka syftet med relationsskapande verksamhet.

Att ha bra kanaler för marknadsföring av evenemangen ses som viktigt, ibland krävs det att man pratar direkt med barnen. Andra sätt som använts är att samarbeta med det kommunala bostadsbolaget och att gå genom skolan:

”Jag brukar alltid åka upp till den skolan som har flest barn med annat modersmål eftersom jag har min bakgrund på den skolan så då vet man att föräldrarna inte alltid läser Unikum [skolans digitala informationssystem] där” (Intervju 3)

Ett annat sätt att marknadsföra är med ett lockande utbud och tilltalande utformning av platsen. Om aktiviteterna sker utomhus är det viktigt att det syns att något är på gång. Tält, vimplor och annat som annonserar att det händer något speciellt drar till sig barn som ändå är ute. Det ska vara lätt att delta och inget prestationsfokus. Det är också bra att tänka på när under sommaren folk är hemma och hitta platser där barnen är. Det ska vara lätt att delta:

”Det måste bara vara så enkelt som möjligt. Då når vi fler.” (Intervju 3)

Att prata med barn ger både idéer och spridning av information:

”Det kan vara väldigt bra att fråga barn för det kan komma oväntade grejer som blir en jättestor del av projektet.” (Intervju 2)

En av informanterna berättade om vikten av förankring i hela gruppen och att sommarverksamheten bygger på teamwork. För att få till något bra och orka med arbetet under sommaren behövs stöd och hjälp av kolleger:

”Jag tänker att man inte ska göra saker själv utan att det ska vara förankrat i hela gruppen, att inte en person driver mycket och får typ ledarrollsansvaret utan att man har olika ansvarsområden.” (Intervju 2)

Bokgåvor kan vara ett sätt att få in läsning i aktiviteterna, det är annars lätt att det bara blir pyssel eftersom det är konkret och fungerar i större grupper. Det är ibland svårt att veta hur läsfrämjande aktiviteterna faktiskt är:

”Vi brukar dela ut böcker för att de ska få med sig lite böcker hem. Hur man sen går från att göra roliga saker i deras bostadsområde till att de ska bli läsare, det är inte helt enkelt. Men det är en början.” (Intervju 2)

Hinder och utmaningar

En av frågorna rörde specifikt hinder och utmaningar men svårigheter kom också upp flera gånger under intervjuerna. Att nå ungdomar nämns av alla informanterna som en stor utmaning. Det måste finnas verksamhet specifikt för den här gruppen och man måste hitta nya vägar till dem. En informant berättar att de ska ställa böcker på ungdomsmottagningen och att de har en bokcirkel som leds av en ungdom som får betalt av biblioteket.

”Vi köper fika och min kollega köper in böcker och sånt, men så arrangerar de den själva och håller träffarna själva. Det är ett väldigt bra koncept.” (Intervju 3)

Liten budget, tidsbrist och få bibliotekarier under sommaren gör att sommarverksamheten begränsas. Sena eller vaga svar om resurser gör planeringen svår. Dessutom betyder semestertider i Sverige enligt en av informanterna att mycket står still och att bemanningen är minimal:

”Efter midsommar är det tack och hejdå och bara att stå i disken.” (Intervju 2)

Sommarverksamheten är ofta personbunden då barn- och ungdomsavdelningar på biblioteken har få anställda och mycket på gång året om. Det gör verksamheten på sommaren sårbar:

”Om någon skulle sluta som har drivit det, då är det risk att nästa person inte tar vid. Så det är skört, man kan säga att det är skört med sommarverksamhet.” (Intervju 2)

Skörheten märks också när informanterna pratar om ledningen. En stöttande chef kan vara avgörande medan en chef som inte förstår kan sänka ambitionerna, detsamma gäller kommunens politiker. Både chefer och politiker byts ut och det

kan innebära svängningar i verksamheten. Stöd från ledningen är ingen självklarhet och kan växla från år till år:

”Det är nog viktigt att ha med att man kan jobba så himla hårt mot någonting, men att det känns som man går i motvind när man inte får stödet uppifrån.” (Intervju 1)

En sak som kräver stödet uppifrån är att hitta och driva samarbeten vilket kan vara krävande även om det ger mycket om det fungerar:

”Samverkan tar mycket mer tid än att jobba i det egna laget” (Intervju 2)

Det är tydligt att böcker och läsning inte alltid drar barn och unga till aktiviteter. Att arbeta läsfrämjande kan vara knepigt när läsning ses som något med låg status:

” Det kan vara lite svårt att poppa upp med böcker till exempel och bara erbjuda högläsning utan vi erbjuder teater, skapande, lek, fika och så, och det lockar ju väldigt många. [...] Det hade också varit roligt att hålla på mer med högläsning, men då är det nog många barn som bara – nej tack!” (Intervju 2)

Sommarverksamheten framställs till viss del som något som görs utöver det andra som ska göras. Första året kanske det drivs som ett projekt med mycket resurser och engagemang men det kan vara svårt att hålla i långsiktigt, särskilt om det inte finns stöd i organisationen. Risken är att det självdör när ingen orkar driva det utan extra resurser:

”Man har ju också sitt vanliga jobb och på det ska du lägga så att du kan planera det här. När det inte finns den här förankringen uppåt så är det jättesvårt. Och att folk som har de högre positionerna inte verkar se verkligheten.” (Intervju 1)

Sammanfattningsvis var informanterna överens om att sommarverksamheten kan ge väldigt mycket, för barnen, biblioteket och kommunen. Det är en möjlighet att komma ut och bygga relationer och på så sätt ges barn som inte alltid är vana biblioteksbesökare en ingång till bibliotek och läsning. De får också en meningsfull stund. Det enskilt största hindret är bristen på personal under sommaren. Stöttande chefer och politiker som förstår verksamheten gör stor skillnad. På de orter där biblioteken ligger är samarbeten mellan olika verksamheter viktiga. De medverkande arbetar på bibliotek med mycket uppsökande verksamhet under sommaren vilket underlättas när lokala föreningar och andra kommunala verksamheter samverkar. Sommarverksamheten ses som något utöver det vanliga, en möjlighet att arbeta annorlunda och friare.

Policyanalys

Barns och ungas läsning har under alla tider på olika sätt framställts som något problematiskt som makthavare behöver åtgärda. Under första halvan av 1900-talet var det brist på kvalitet och hotet från så kallad skräplitteratur som syntes i policydokumenten och i det politiska samtalet medan det under 2000-talet till stor del handlat om minskat läsande och bristande läsförmåga (Hedemark & Jonsson 2021). Jag kommer i analysen av policy att utgå från de sex frågor som ingår i ”What’s the problem represented to be”-approachen (WPR) men justera dem efter mitt material. En central fråga är ”if a government proposes to do something, what is it hoping to change?” (Bacchi 2009, s. x). För att ta reda på det går jag igenom bilden som framträder av barns och ungas läsning och barn och unga som läsare i policydokumenten. Dessa dokument påverkar samhället och samhället påverkar dem. Hur detta fungerar är intressant att studera genom kritisk läseforskning. ”While public literature policy is not the only influence on reading, it is central in the network or infrastructure that forms the politics of reading” (Lindsköld, Hedemark & Lundh 2020, s. 2). En viktig del av WPR-analys är också självreflektion. En analys av det här slaget kan inte vara helt objektiv och i sista stycket diskuterar jag på min egen roll och de ställningstaganden som lett fram till analysen.

Dokument som ingår är betänkandet *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* (Läsdelegationen 2018), Regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* (Kulturdepartementet 2021) och Läsrådets uppföljning *Nuläge om barns och ungas läsning* (Kulturrådet 2023). Här kallas dokumenten ibland bara för Läsdelegationens betänkande, regeringens skrivelse och Läsrådets uppföljning. Störst fokus läggs på regeringens skrivelse som är den politiskt utstakade färdriktningen för barns och ungas läsning.

”Problem”

Den första frågan ringar in det som ses som problematiskt med barns och ungas läsning i policydokumenten, hur ”problemet” framställs. Det är framför allt tre teman som framträder, Barn och unga läser dåligt, Barn och unga läser för lite och Barn och unga läser fel saker. De hör ihop och påverkar varandra på flera sätt. Här går jag igenom dem i tur och ordning.

Barn och unga läser dåligt

Enligt delegationen är det därför ett illavarslande tecken att läsförståelsen bland barn och unga har försämrats över tid och att läsintresset avtar.

(Läsdelegationen 2018, s. 23)

Barn och unga läser enligt Läsdelegationens betänkande, regeringens skrivelse och Läsrådets uppföljning inte tillräckligt bra vilket oroar utredare och makthavare. God läsförmåga framställs i policydokumenten som något fundamentalt positivt och nödvändigt, både för individen och samhället. I regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* inleds ett stycke med rubriken ”Vikten av läsning” med ”Läsning är av mycket stor betydelse för privatliv, utbildning, arbetsliv och samhällsliv” (Kulturdepartementet 2021, s. 3). Detta återkommer på flera ställen i regeringens skrivelse. Läsning sägs handla om ”att kunna navigera i världen, att skaffa sig nödvändig kunskap och information, men också om att känna läsningens glädje och njutning” (Kulturdepartementet 2021). Även i Läsrådets uppföljning understryks läsningens betydelse som ses som rättighetsfråga. God läsförmåga är alltså både en rättighet och en skyldighet. Ytterst anses att kunna läsa vara en demokratifråga då delaktighet i samhället beror på en individs möjligheter att inhämta skriftlig information. Läsning beskrivs tillsammans med kunskap och färdigheter i matematik också som en basfärdighet som alla måste bemästra.

Mycket vikt läggs vid läsundersökningar som PISA och PIRLS. Sveriges resultat jämförs med andra länders, framför allt de nordiska länderna. Det konstateras att Sverige, som hade goda resultat på tester fram till början på 00-talet, sjönk jämfört med andra länder fram till 2016 då den negativa trenden bröts. ”I Sverige har man relativt nyligen kunnat iaktta vissa förbättringar vad gäller barns och ungas läsförståelse vid jämförelse med tidigare internationella mätningar” (Kulturdepartementet 2021, s. 25). Man höjer också ett varningens finger att inte ta ut segern i förskott, det kan vara ett tillfälligt trendbrott vilket också visats i den färskaste PIRLS-undersökningen. Kurvan vände återigen ner i den mätning som gjordes 2021 (Skolverket 2023a). Även i andra länder i Europa sjönk resultaten.

Barn och unga läser inte tillräckligt

Att svenska elever i högre grad än elever i andra länder är negativa till läsning kan vara illavarslande. Det minskade intresset för läsning syns i minskad läsning. Elever som läser i mindre utsträckning får mindre med lästräning vilket kan leda till sämre läsförståelse.

(Läsdelegationen 2018, s. 235)

Statistik från läsvaneundersökningar, bland annat data från PISA, PIRLS och *Ungar & medier*, får en framskjuten plats. Intresset för läsning har i undersökningarna visats minska och föräldrar läser mindre för sina barn i Sverige

än i andra länder. Rapporten *Ungar och medier 2019* ”pekar på att läsandet av böcker eller tidningar i mätningen når sin lägsta nivå någonsin” (Kulturdepartementet 2021, s. 9). Särskilt ungdomar nämns som en grupp där läsintresset minskat. ”Inte minst intressant är om detta vikande läsintresse bland ungdomar är något tillfälligt som hör ungdomsåren till eller om det är en långsiktig trend som på sikt kommer att påverka läsning i samhället som helhet” (Kulturdepartementet 2021, s. 272-273). Samtidigt visar attitydundersökningar att barn, ungdomar och föräldrar också anser sig läsa för lite (Statens medieråd 2021).

Skolan är en viktig spelare och även föräldrar omnämns flitigt som läsfrämjare. ”Att omges av läsande personer, att ha tillgång till böcker, tidskrifter och tidningar i hemmet, att överhuvudtaget vistas i en miljö där läsning värdesätts är väsentligt för barns läsutveckling” (Kulturdepartementet 2021, s. 20). Låg socioekonomisk status, föräldrar med låg utbildning och flerspråkighet hemma tas upp som faktorer som påverkar läsningen i hemmet. Samtidigt konstateras i genomgången av läsvaneundersökningar att unga utrikesfödda läser mer än inrikesfödda. ”Rapporten visar också att 2018 läste nästan varannan ung utrikesfödd varje vecka, vilket kan jämföras med knappt var tredje inrikes född” (Kulturdepartementet 2021, s. 9). Detta diskuteras inte vidare och återkommer inte i texten. Det är också vanligare bland barn och unga med utländsk bakgrund att besöka bibliotek (Myndigheten för kulturanalys 2017). Det tas inte alls upp i policydokumentet. Pojkars läsning, eller brist på läsning ses som en utmaning. ”Det finns också fortsatt stora skillnader i läsförståelse när det gäller kön och socioekonomisk bakgrund” (Kulturdepartementet 2021, s. 13).

Barn och unga läser fel saker

Digitala medier har visat sig tränga ut djupläsning och inbjuda till en mer ytlig form av läsning, enligt Läselegationens betänkande. Enligt Svenska förläggareföreningens rapport är läsmotivationen också lägre hos svenska barn än hos barn i andra länder.

(Kulturdepartementet 2021, s. 9-10)

Regeringens skrivelse tar upp att för att kunna finna nöje och rekreation i fritidsläsning och kunna ta till sig skönlitteratur som konstform behövs läsförmåga och tillgång till ett rikt utbud av kvalitetslitteratur. Digitaliseringen ses som både hot (om tiden) och möjlighet (till nya vägar in i läsandet). Läsning på skärmar kräver enligt skrivelsen samma förmåga som annan läsning. ”Förmågan att tillgodogöra sig längre texter är också avgörande för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt som i och med digitaliseringen fått särskild aktualitet” (Kulturdepartementet 2021, s. 4). Traditionell läsning ses därför som nyckel till all läsning, även digital.

Sammanfattningsvis är alltså tre övergripande ”problem” med barns och ungas läsning synliga i dokumenten, barn och unga läser dåligt, för lite och fel saker eller på fel sätt. De olika ”problemen” hör ihop, påverkar varandra och leder enligt dokumenten till långtgående konsekvenser som på ett individuellt plan innebär bland annat svårigheter på arbetsmarknaden och på ett samhällsplan hot mot ekonomin och demokratin.

Antaganden och tillkomst

Framställningen av barns och ungas läsning som ”problem” i policydokumenten bygger på ett antal antaganden och förutfattade meningar som jag här ska belysa. Kopplingen till kulturområdet och kulturpolitiken påverkar bilden av läsning, där bland annat bildningsideal och upplevelser blir viktiga. Hemmiljön framställs som avgörande för barns läsintresse. Här redovisas också uppkomst och bakgrund till sättet som barns och ungas läsning framställs som problematisk idag, där bland annat läsundersökningar och förändrade läsvanor spelar en viktig roll.

Kulturpolitik

Litteratur, läsning och bibliotek ingår i kulturpolitiken. Mål för kulturpolitiken är bland annat att främja allas möjlighet till kulturupplevelser och bildning (Regeringskansliet 2023a). Ett nyckelord är alla och kulturpolitiken bygger på att kultur är god, läsning är god och att de har både en civiliserande effekt och ger livet mening.

”The principal idea was that culture is a social good that should be available to everyone in a democratic society, including the working class people and the people living far from urban centres”

(Mangset 2020, s. 400)

Enligt Per Mangset rättfärdigades kulturstöd tidigt med att kultur har ett inneboende värde, konst och kultur skulle njutas för sin egen skull och högkultur ansågs ha en civiliserande effekt. De senaste decennierna har detta till viss del ändrats och smak och estetik har minskat i betydelse för politiken (Bjurström 2008). Kulturen har efter hand tillskrivits positiva effekter även utanför fältet. Mangset ställer frågan: ”Could art and culture contribute to economic growth, better health, regional development, sustainability or better educational achievements?” (2020, s. 403). En fråga som inte minst är relevant för läsning där den instrumentella nyttan ofta ses som viktigare än upplevelsen även om det finns en grund som är att alla måste läsa och alla måste gilla det. Gör de inte det så måste det finnas sätt att få dem till det, bara samhället arbetar tillsammans mot ett gemensamt mål. ”Om man i en kommun

tar ett gemensamt helhetsgrepp om kommunens barn och unga under skolloven skulle det kunna leda till förbättrad läsförmåga och ökad läslust” (Läsdelegationen 2018, s. 131). Följderna om man inte lyckas kopplas till den instrumentella nyttan och framstår som katastrofala, för individen men också samhället. ”Att sakna grundläggande läsförmåga är förödande för individen eftersom det innebär begränsningar både för framtida studie- och yrkesval och för möjligheten att bli en del av det demokratiska samhället” (Kulturdepartementet 2021, s. 25). Här används starka ord och långtgående konsekvenser.

Kultur och läsning är starkt kopplade till ett bildningsideal. I bibliotekens uppdrag ingår också att främja intresset för bildning samt kulturell verksamhet i övrigt (SFS 2013:801). Ett mål med kulturpolitiken är att förstärka den civiliserande effekten av konst och kultur för barn (Johanson 2010). Barn och unga som läser kommer enligt policydokumenten bli aktiva demokratiska medborgare. ”Att kunna läsa är avgörande för en individs möjligheter att skaffa sig nya kunskaper, bildning och tillgodogöra sig skriftlig information. Det är en fråga om delaktighet i samhället och ytterst en demokratifråga” (Kulturdepartementet 2021, s. 3). Denna bild hör ihop med föreställningen om barn och unga som becoming; om barn och unga läser kommer de att bli goda samhällsmedborgare som vuxna (Johanson 2010).

Hemmiljö och fritid

I policydokumenten slås fast att samhällsinstanserna ska arbeta tillsammans för att främja läsning, samtidigt finns en bild av att hemmet är den viktigaste läsmiljön och att föräldrar är de viktigaste läsfrämjarna. Detta är enligt Åse Hedemark en förändring jämfört med tidigare decennier då offentliga institutioner skulle stå för läsinläring och läsfrämjande (Hedemark 2020). Föräldrarna görs i dokumenten ansvariga för sina barns läsning genom att högläsa från en tidig ålder och att se till att hemmet uppmuntrar till läsning genom en stimulerande läsmiljö. Icke-läsande familjer görs till problem och behöver hjälp att förstå vikten av läsning. ”Underpinning this statement is the notion that once non-readers understand that it is important to read in order to fully participate in society, they will become readers” (Lindsköld, Hedemark & Lundh 2020, s. 9). Läsdelegationens betänkande tar upp detta i samband med lovläsning och skriver att skolan under terminerna kan kompensera för brister i hemmiljön i socioekonomiskt mindre gynnade familjer. För sommarläsning när skolan är stängd finns ”en risk att denna kompensatoriska effekt avtar, med resultatet att hemmiljön blir i det närmaste avgörande” (Läsdelegationen 2018, s. 124). I de länder som nämns mest i samband med forskning om sommarlovläsning, framför allt USA och Storbritannien, har också just den kompensatoriska effekten av en slags läsning som mest liknar lästräning

varit i fokus, ofta i kopplat till socioekonomiskt svaga grupper. Skolan blir en viktig aktör när fokus för sommarlovsläsningen är att utveckla läsförmågan och biblioteken kommer då i skymundan som läsfrämjare.

Kategorisering av folk genom undersökningar och mätningar är en stor del av den politiska styrningen. ”Categories, particularly people categories, are created through measurement, highlighting the important role played by measurement techniques such as censuses and surveys in governing” (Bacchi 2009, s. 9). Pojkar och socioekonomiskt svaga familjer är kategorier som i policydokumenten pekas ut som särskilt lässvaga. Ungdomar ses som den grupp som läser minst. Enligt Bacchi sorteras ungdomar ut som en distinkt minoritetgrupp i samhällspolicy snarare än att ungdomen ses som en fas i livet som alla går igenom. Barn ses oftast som *becomings* och ungdomar som *beings* med policydokumentens sätt att kategorisera, istället för att vara både och. Barns läsning ska syfta till att lära men för unga är det framför allt den minskade fria läsningen som uppmärksammas.

En förutfattad mening är att idrottsföreningar är ett bra sätt att nå pojkar och barn från socioekonomiskt utsatta familjer. Målgrupperna som nås genom idrottsföreningar är inte uttalade men underförstått så är det de som inte tillhör gruppen starka läsare. Kulturföreningar nämns aldrig men föreningar inom friluftsliv finns omnämnda tillsammans med idrottsföreningar. Att pojkar får sämre resultat på tester som PISA och PIRLS kanske inte ens betyder att de läser sämre i alla sammanhang. Pojkar och även ungdomar läser mycket på internet, då oftast på engelska och en annan typ av texter än de som är med i lästester. I läsvaneundersökningar skiljs det ofta på digital och analog läsning. I regeringens skrivelse framställs digitala medier både som ett hot och en möjlighet. Sverige har under många år haft som uttalat mål att vara bäst i världen på digitalisering (Regeringskansliet 2017). Nu när man kommit långt i den digitala omställningen syns också hur detta påverkar andra delar av samhället, inte minst skolan. I dagens debatt, bland annat efter den senaste PIRLS-undersökningen, har det förts fram att digitaliseringen i skolan har gått för långt och att det bidrar till minskande läsförmåga. Skolministern talade efter att PIRLS-resultaten släppts om en läskris och en av åtgärderna som presenterades var fler läroböcker och mindre skärmtid i skolan (Olsson 2023).

Läsundersökningar

När resultaten från den första PISA-undersökningen kom hade välfärdslandet Sverige länge sett sig som ett av världens bästa skolländer. Nu visade det sig att Sverige inte låg bland de topppresterande länderna. Resultaten sjönk sedan i flera

mätningar, i PISA-undersökningen 2009 var Sverige inte längre över OECD-snittet och 2012 hade resultatet sjunkit ytterligare (Fredriksson & Taube 2012; Skolverket 2023c). En politisk debatt utbröt och dåvarande oppositionsledaren Stefan Löfven (S) kallade resultatet ”en nationell kris” (Jacobsson 2013). Det har gått tio år och skolminister Lotta Edholm (L) kommenterade den senaste PIRLS-undersökningen i maj 2023 med att vi har en läskris som kan leda till en generation av funktionella analfabeter (Clemens 2023). Sveriges resultat ligger samtidigt i det senaste testet i nivå med övriga nordiska länders resultat och över snittet i EU/OECD (Skolverket 2023a). Att resultaten på lästester i skolan får så stort genomslag tyder på en till övervägande del instrumentell syn på läsning. Läsning med syfte att lära sig saker är viktigare än läsning för läsningens skull. Även fri läsning kopplas till ökad läsförmåga när det gäller barn och unga. ”Det avtagande intresset syns också i minskad läsning, och minskad läsning innebär mindre lästräning vilket kan leda till sämre läsförståelse” (Kulturdepartementet 2021, s. 13). Barns och ungas läsning har varit föremål för debatt tidigare och forskning har visat att det egentligen inte finns någon tid då den setts som helt oproblematiserad, fokus har bara flyttats runt mellan vad som läses, inte läses och hur det läses (Lindsköld, Hedemark & Lundh 2020). Framställningen av barns och ungas läsning som något problematiskt kan både kopplas till skolan och barns och ungas fritid. Vad barn och unga gör på fritiden har alltid intresserat och oroat vuxenvärlden. Det ska vara meningsfulla aktiviteter så att de utvecklas och i förlängningen bidrar till samhället.

Förändrade läsvanor

I policydokumenten ses läsning och kultur som motgift och bildning och utbildning är lösningen på många av samhällets problem. Att problematisera är också att legitimisera och lyfta en verksamhet eftersom offentliga medel till stor del fördelas utifrån hur stort ”problem” ett område anses vara. Eftersom offentlig verksamhet bedrivs med den premissen måste också problematiseringen följa med i tiden. ”I 2010-talets diskussion är det inte läsning av en viss sorts litteratur som ses som det mest centrala. Istället är det läspraktiken i sig som framställs som det primära och som ska ge upphov till de goda effekterna” (Hedemark & Jonsson 2021, s. 131). De senaste decennierna har den digitala utvecklingen förändrat stora delar av samhället men underförstått är läsning i policydokumenten fortfarande synonymt med läsning av litteratur i böcker. Digitaliseringen har under tiden krupit längre ner i åldrarna och idag är det till och med vanligt att spädbarn på olika sätt får ta del av tekniken. Konkurrensen om tid och uppmärksamhet som detta innebär ses som ett hot mot läsningen men i regeringens skrivelse lyfts också möjligheter till ökad läsning upp. ”Läsningen behöver ingå som en naturlig del i barns och ungas dagliga användning

av den digitala tekniken” (Kulturdepartementet 2021, s. 10). Hur man ska väcka barns och ungas läsintresse med teknik framgår inte.

Bilden av barns och ungas läsning som ett ”problem” bygger på flera antaganden och förutfattade meningar. En av dessa är att kultur och läsning är goda och att alla måste förstå det. En annan är att hemmet är avgörande för barns och ungas läsintresse. Den framställning som görs bygger till stor del på tolkning av resultat från stora internationella läsundersökningar och på känslan av att stora samhällsförändringar gjort att läsvanorna förändrats i snabb takt.

Tystnader

Många saker påverkar barns och ungas läsning, här ska jag reda ut vad som lämnas oproblematiskt eller inte sägs i policydokumenten men som ändå kan vara relevant. En sådan viktig fråga är tillgången till bibliotek, både folkbibliotek och skolbibliotek, en annan är finansiering. Det finns andra sätt att tänka än de som presenteras i policydokumenten, och några av dem ska jag lyfta fram.

Tillgång till bibliotek

Många länder brottas med stora samhällsförändringar, de nordiska länderna är inte undantagna. ”They are affected by the same fundamental postmodern transformation processes as other countries, e.g. globalisation, marketisation, increased mobility, individualisation, de-institutionalisation, fragmentation, de-differentiation and politicisation” (Mangset, Kangas, Skot-Hansen & Vestheim 2008, s. 2). I policytexterna märks inte sådant som betydelsen av skolans utveckling, förändringar inom offentlig sektor och marknadsanpassning. Att barn som går i friskolor har sämre tillgång till bemannade skolbibliotek är belagt (Lärarstiftelsen 2020). Både elever och lärare på fristående skolor är mindre nöjda med sina skolbibliotek än elever och lärare på kommunala skolor (Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel 2021b). Forskning har visat att skolbibliotek bemannade med yrkesutbildade bibliotekarier är bra för elevernas kunskapsutveckling, inte minst för läsförmåga och läsintresse.

Vi har idag tillgång till ett stort antal studier som genomförts med olika forskningsmetoder och som sammantaget tydligt pekar på att väl fungerande skolbibliotek kan innebära avsevärda bidrag till undervisning och lärande.

(Gärdén 2017, s. 15)

Skolbibliotek kan också fungera utjämnande (Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel 2021b). De är dessutom en brygga mellan läsande i skolan och på fritiden. Ändå har bara fyra av tio svenska elever tillgång till bemannade

skolbibliotek och även om det syns en svag ökning de senaste åren så gäller det bara kommunala skolor, för friskolor syns det en viss minskning (Läraryrket 2020).

De senaste 25 åren har dessutom tre av tio folkbibliotek lagts ner. Läraryrket kartlade nedläggningarna i rapporten *Biblioteksdöden* och ställde frågan: ”Men var finns den vision kring svenska bibliotek som faktiskt står i paritet med de många vackra orden om vikten av läsning?” (Läraryrket 2020, s. 3). När avstånden ökar och verksamheten centraliseras går mycket förlorat, inte minst relationen till personalen och ett rum att besöka, något som visat sig viktigt bland annat för tonåringar som sägs vara så svåra att nå (Hedemark 2021).

Finansiering

Utgångspunkt för Lärsdelegationens uppdrag var ”oförändrade kostnadsramar för den statliga kultur- och utbildningspolitiken” (Lärsdelegationen 2018). Fördelningen av resurser är svår att följa i Regeringens skrivelse. Under flera områden lyfts att ytterligare 15 miljoner kronor årligen ska satsas på Kulturrådets läsfrämjande arbete. Var dessa pengar tas framgår inte och de förväntas räcka till mycket, läsfrämjandelyft för bibliotekarier, läsande förebilder och insatser under skollov. För bibliotekens del innebär det att mycket ska göras inom den befintliga kommunala budgeten och det påverkar likvärdigheten. Att lyfta fram och satsa på biblioteken ger en signal om att läsning är viktigt och att det är värda mycket som samhällsinstitutioner. Att däremot dra ner på de offentliga medlen till biblioteken ger en motsatt signal.

Två saker som policydokumenten är tysta om men som skulle kunna ge en stark signal om vikten av läsning i samhället är antalet bibliotek och finansiering av satsningar på barns och ungas läsning. Med färre bibliotek ökar avståndet för många invånare vilket kan påverka inte minst barn och ungas möjligheter. Förslag utan tillhörande finansiering kan göra att arbetsbördan ökar eller att något annat inte går att göra. Det är också stor risk för att likvärdigheten minskar när de med mer resurser kan göra mer.

Konsekvenser och spridning

Den bild av barns och ungas läsning som syns i policydokumenten har varit relativt stabil under en period på över tio år. Här går jag igenom några av de följder framställningen får. Flera aktörer är inblandade i spridningen av bilden av barn och unga som dåliga läsare som är ointresserade av böcker. Jag går inte så djupt in på hur och var den här framställningen av ”problemet” har kommit till, spridits och

försvarats utan visar vilken typ av instanser som har mest inflytande på bilden av läsning.

Framställningen i regeringens skrivelse om barns och ungas läsning kan både ses som ett försvarstal och som en bild av ett ödesmättat framtidsscenario om inget görs, konsekvenserna av minskad läsning är förödande både för individen och samhället. I texten om resultaten på läsundersökningar lyfts både de framsteg som gjorts och att svenska barn och unga läser allt mindre och att de läser mindre än barn i andra länder. Dessutom har de mindre intresse för frivillig fritidsläsning. Huvudlösningen och det som egentligen är nytt är att inrätta ett nationellt läsråd.

Riksdagen har, efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2021, beslutat att avsätta 10 miljoner kronor fr.o.m. 2021 för ett läsråd med uppdrag att samla och samordna aktörer och insatser inom kultur, skola, myndigheter, civilsamhälle, folkbildning, bokhandel, förlag och andra delar av näringslivet kring barns och ungas läsning. [...] Läsrådet bör utgöras av ett antal ledamöter t.ex. från andra berörda myndigheter, däribland Statens skolverk, universitet och högskolor, civila samhället och näringslivet.

(Kulturdepartementet 2021, s. 16)

Läsrådet är relativt nytillsatt och det är svårt att redan nu utvärdera arbetet som görs där. De har släppt sin första rapport som också är underlag till den här analysen. De har också utsett den senaste läsambassadören, kulturskribenten och författaren Nioosha Shams (Kulturrådet 2022). Hon vill höja statusen på ungdomsboken samt fokusera på flerspråkighet och modersmål. Det är fokusområden som passar bra med slutsatserna i policydokumenten där ungdomars minskande läsning och skillnader i läsförmåga mellan grupper tas upp. Läsrådets uppföljning av regeringens skrivelse är särskilt tydlig i dessa frågor. Ungdomars minskade läsintresse kopplas till minskade läsfrämjande insatser högre upp i åldrarna. ”Att de läsfrämjande insatserna minskar i årskurs 6–9 förklaras i Skolinspektionens granskning med att lärare i årskurs 6 och i högstadiet måste ha mer fokus på betyg och nationella prov” (Kulturrådet 2023, s. 19). Samtidigt som kraven på avancerad läsning ökar så minskar insatserna för att få alla att nå dit.

Även om fri läsning tas upp i dokumenten är det en till stor del instrumentell syn som dominerar. Detta leder till att biblioteken är relativt osynliga och arbetet som görs i skolan dominerar. Biblioteken nämns som viktiga för läsfrämjande utanför skolan men i korta ordalag och ofta sammankopplade med andra, antingen kulturinstitutioner eller vad som kallas *läsfrämjande aktörer* (Läsdelegationen 2018). Läsdelegationen uppmärksammar att de läsfrämjande aktörerna ofta lever av projektbidrag och kortsiktig finansiering och efterlyser mer långsiktiga lösningar som skulle frigöra tid och ge en kontinuitet. Detta plockas inte upp i regeringens skrivelse. Förslagen till riktning vad gäller lovläsning är vaga och det enda som

specificeras närmare är att läslovet ska stärkas och att Statens skolverk har detta uppdrag. Läslovet blir därmed per automatik en del av den instrumentella litteratursynen där läsning ska ge utdelning i skolan.

Bilden av barns och ungas läsning som ett problem har växt fram under många år. Läsundersökningarna, både om läsförmåga och läsvanor, som sedan år 2000 görs regelbundet får genomslag i medier och samhällsdiskussionen och bidrar i stor utsträckning till larmrapporterna om barns och ungas läsning. Det är inget nationellt fenomen utan liknande debatter förs i många länder (Melchior 2023). Politiker är ofta överens om att läsning är viktigt och skolan är en stor nationell politisk fråga även om det huvudsakliga ansvaret ligger på kommuner och privata huvudmän. De senaste decennierna har flera utredningar tillsatts med målet att stärka läsningen, särskilt bland barn och unga. Det görs också många kvantitativa mätningar och undersökningar. Vi lever i ett utrednings- och mätningssamhälle där siffror är avgörande för en frågas upplevda relevans. Det påverkar både prioriteringar och fördelningen av pengar. Att ta fram och tolka statistik är inte lätt och kvantitativ forskning har många brister. Det kan till exempel vara svårt att jämföra resultat över tid och mellan länder. Lästesternas stora inflytande på debatten och policydokumenten påverkar bilden av läsning som ständigt reproduceras. Det finns en risk att frågan för varje nytt resultat utreds men att få verkliga åtgärder sätts in. Forskningen om läsning har också ofta varit kvantitativ och inriktad på läsförmåga och resultat. Det är kanske inte så konstigt när upplevelsen av läsning är subjektiv och svår att greppa. Forskarna påverkar debatten och media skriver gärna om skolan.

En konsekvens av framställningen av barns och ungas läsning som ett problem i policydokumenten är att det nyinrättade läsrådet får symbolisera handlingskraft när satsningar på till exempel skolbibliotek uteblir. Vilken skillnad läsrådet kan göra återstår att se. Spridningen av policydokumentens bild av läsning kan härledas till de många läsundersökningarna som gjorts under de senaste 25 åren. Läsundersökningarna i skolan får stort genomslag och dominerar hur barns och ungas läsförmåga och läsvanor beskrivs i det offentliga samtalet.

Reflektion

Här funderar jag på mina egna problemrepresentationer, vilka de är, hur jag kommit fram till dem och vad som saknas.

Under utbildningen har jag vid flera tillfällen stött på artiklar om det som på engelska kallas ”summer reading loss” och som enligt forskning innebär att elever tappar en del av den läsförmåga de fått under skolåret när de är lediga på sommaren. Många studier har gått ut på att testa läsförmågan i samband med olika interventioner. De har bland annat visat att man med relativt små medel kan bromsa lästappet, till exempel genom att ge ett antal böcker till dem som ses som riskgrupp för att halka efter med läsningen (Bell et al. 2020). Att det finns något att läsa är såklart en förutsättning för läsning och att mer läsning leder till förbättrad läsförmåga är också lätt att konstatera. Sommarlovet är ett långt lov och om ett barn som håller på att befästa sin läsning inte läser alls är det inte så konstigt att det kan stanna upp eller backa något i läsutvecklingen. Det finns studier som visar att barn backar, stannar upp eller utvecklar läsningen under sommarlovet. Ibland beror det på om de läser på lovet och ibland är det orelaterat (Kuhfeld 2019). När jag började gräva i denna komplexa fråga och samtidigt studerade metoden och teorin WPR började jag se saken med delvis nya ögon. Jag tog ett steg tillbaka och närmade mig frågan på ett annat sätt. Frågorna som WPR-analysen bygger på har jag använt som verktyg för att både hitta vad policydokumenten säger och utmana min egen bild av barns och ungas läsning. Genom detta har jag bland annat tydligare skilt på skolans roll och folkbibliotekens roll, en viktig distinktion som jag tror är nödvändig för att öka den fria läsningen. Barn och unga ser också läsning i skolan och läsning utanför skolan som två olika saker. Självklart är samarbete bra men både bibliotekets och skolans roll måste vara tydlig, folkbiblioteket kan inte vara en förlängning av skolan. I mellanrummet bör däremot skolbiblioteket finnas.

Istället för att framställa ”problemet” som att barn läser dåligt, för lite och fel saker vill jag lyfta den självvalda läsningen och barns och ungas rätt att vara en del av lösningen. Jag tror i och för sig att mycket tid går till digitala aktiviteter och att det ibland är bra att ta bort det valet, något jag sett på nära håll och upplever i min egen vardag med mig själv, mina barn och andra runt omkring. Det är lätt att observera att skärmarna stjälar tid och uppmärksamhet från både barn och vuxna och att det är ett skäl till att läsning av längre litterära texter prioriteras bort. Det är också lätt att säga att det var bättre förr men det har inte funnits en tid när alla barn slukade ”kvalitetsböcker”. Det barn och unga väljer att läsa har länge ansetts opassande, under 1900-talet agerade biblioteket en tydligare smakdomare och ”smutslitteraturen” på 1910-talet eller seriemagasinen under 1950-talet gick inte att hitta där då de ansågs skadliga för barn och unga (Dolatkhah 2012; Hedemark & Jonsson 2021). Smak ansågs viktig inom kulturpolitiken under större delen av 1900-talet men tappade mark under senare delen av 1970-talet och framåt

(Bjurström 2008). Vilka medier biblioteken ska köpa in har diskuterats i alla tider och i bibliotekslagen står det att utbudet ska präglas av allsidighet och kvalitet (SFS 2013:801). Kvalitetsbegreppet är dock vagt och odefinierat men kan vara något att ta till vid gallring och beslut om inköp eller inte inköp av medier. Min bakgrund är som journalist och kommunikatör och jag tror att marknadsföring och det arbete som görs utanför bibliotekets väggar är avgörande för att hitta nya grupper av läsare.

Synen på barn har enligt barndomsforskningen ändrats över tid i Sverige, från att främst ses som blivande vuxna (becomings) till att till stor del betraktas som aktörer i sina egna liv (beings). Barn har setts och ses fortfarande ofta i relation till vuxna (Qvortrup, Corsaro & Honig 2009). De termer, begrepp och synsätt som tas fram i forskning och politik är konstruktioner av vuxna. Jag är själv vuxen och därmed en del av det vuxna perspektivet. Detta påverkar bilden av relationen till läsning, där den instrumentella litteratursynen ofta dominerar. När det gäller sommarläsning tror jag att det är viktigt att den autoteliska litteratursynen får komma fram och att barn och unga måste involveras mer. Barns och ungas rätt att välja vad och hur de vill läsa kan vara avgörande för deras motivation (Gambrell 2011). Det betyder inte att de inte kan behöva hjälp av vuxna och andra i sin egen ålder att hitta fram. Jag tror att den fria läsningen ska vara fri men att det måste finnas tillgång till en stor bredd av litteratur, uppmuntran och kommunikation, inte minst under sommaren när så mycket annat lockar.

Sammanfattning analys

I analysen har jag pekat på att de ”problem” som policydokumenten fokuserar på är konstruktioner som till stor del kommer från läsundersökningar där jämförelser med andra länder och över tid får representera en sann verklighet som inte kan ifrågasättas. De områden jag identifierat är att barn och unga läser dåligt, för lite och fel saker. Läsning ses som en lösning på flera områden, om vi bara kan få barn och unga att läsa mer och rätt litteratur så kommer de att bli starkare läsare och deras liv blir bättre och samhället gynnas. Sommarlovsläsningen har på senare tid dragits in i den instrumentella synen på läsning i och med att flera studier pekat på att barn under skoluppehållet kan tappa en del av det de lärt sig under terminerna. Det finns svårigheter med att dra in skolan och skolans metoder i den fria läsningen. När läsning blir ett krav tappas viljan ofta bort.

Diskussion och slutsatser

I det här kapitlet drar jag ihop policyanalysen med resultaten från enkäten och intervjuerna. Enkäten visade att biblioteken jobbar med sommarlovsläsning på många olika sätt men att mer skulle kunna göras om det fanns mer resurser. I intervjuerna förstärktes den här bilden. Det framkom också att sommaren kan vara ett bra tillfälle att skapa relationer med barn som inte vanligtvis besöker bibliotek. Verksamheten bygger till stor del på bibliotekariernas engagemang och projektpengar. Detta gör den skör eftersom finansieringen är osäker och drivande personer kan bli sjuka eller byta jobb. Avslutningsvis kommer jag att presentera slutsatser, förslag på framtida forskning och sammanfattning av de viktigaste resultaten.

Skola och bibliotek

Sommaren är en tid som förknippas med ledighet, antingen lov eller semester. Ledighet förknippas för de flesta med avkoppling och avkoppling förknippas för en del med läsning. Andra förknippar läsning med arbete eller skola. Unga människor kopplar bibliotek till tryckta böcker och tystnad (Hedemark 2021). Hedemarks studie visar att tonåringar anser att läsning i skolan och läsning på fritiden är två helt olika saker. ”Even if the book is by the same author it is perceived very differently due to the setting” (Hedemark 2021, s. 81). I mina intervjuer betonades den fria läsningen, inte bara läsning för att lära ”Man pratar alldeles för mycket om bara nyttan och funktionen med läsning. Man måste ner i värdet av det” (Intervju 3). Mycket vikt har i den internationella forskningen lagts på lovläsningens inverkan på skolresultaten och frågan är om det ligger i folkbibliotekens uppdrag. Läsförmåga och fri läsning går till viss del hand i hand men om fokus är på det ena eller andra kan spela en avgörande roll.

Der synes således at være en diskrepans mellem den mere kvalitative forståelse af lystlæsning drevet af frivillighed og lyst og lystlæsning i skolen, hvor frivilligheden er skemalagt og bliver evalueret ud fra kvantitative parametre.

(Balling & Vestergaard 2022, s. 274)

Skolan och biblioteken har olika uppgifter och ansvarsområden. Om barn ses som beings eller becomings och om instrumentell eller autotelisk litteratursyn är rådande kan spela roll för motivationen att välja läsning. För skolan är det främst en syn på barn som becomings och en autotelisk litteratursyn som behövs, det ingår i skolans uppdrag. Barn går i skolan för att komma framåt, läsningens mål är lärande.

Folkbiblioteken däremot borde i första hand se barnen som beings och förmedla en autotelisk litteratursyn, med läsning för läsandets skull. För de barn som har det svårt i skolan kan en koppling dit vara avskräckande. Biblioteket ska vara en frizon från krav och måsten men det behöver inte betyda att det inte går att samarbeta, tvärtom är samarbete viktigt för att nå alla barn. Det gäller att kunna hålla två tankar i huvudet samtidigt men i policydokumenten får ett synsätt mer utrymme och det hör ihop med läsundersökningarnas stora påverkan på debatten. Ett samarbete mellan skola, fritids, skolbibliotek och folkbibliotek utesluter inte folkbibliotekens arbete med fri läsning utan koppling till skolan.

Det är tydligt i enkäten och intervjuerna att det allra största hindret för att arrangera verksamhet för barn och unga på folkbibliotek under sommaren är brist på personal, tid och pengar. Ett par enkätsvar får symbolisera många andra som sätter ett uppgivet finger på det: ”Vi erbjuder inte mycket, men vi förmår inte mer” och ”Det görs i princip inget och det är supertrist. Ibland kommer fritids på sagostund men det är allt”. Många mindre bibliotek har inga sommarvikarier och när de ordinarie anställda ska täcka bibliotekets öppettider och ta semester finns det ingen som kan driva projekt eller hålla i aktiviteter. Biblioteken lyfts visserligen fram i policydokumenten som viktiga för läsfrämjandet men eftersom fokus är på instrumentell läsning så blir biblioteken sekundära.

De sommaraktiviteter som hålls är enligt intervjuerna förlagda till början eller slutet på sommarlovet då de flesta anställda inte är på semester. Samtidigt framgår det att många bibliotek gärna hade gjort mer för barn och unga på sommarlovet. De biblioteksanställda berättar i intervjuerna att deras främsta motivation är långsiktig, att bygga relationer med barn och unga vilket på sedan kan få dem att komma till biblioteket och att läsa. Därför går det inte heller att bara anställa vikarier som sköter sommaraktiviteterna, det är bra med en igenkänning mellan barnen och de anställda på biblioteket. Hedemark beskriver i sin intervjustudie hur viktig relationen mellan bibliotekarierna och ungdomar är: ”Here, the informants explain how it is crucial for them to have an established relationship with the librarians, and as Amal says, - they have known these librarians since childhood” (Hedemark 2021, s. 84). Relationen mellan barn, unga och bibliotekarierna är också en del av läsfrämjandet.

Praktik och policy

Samtidigt som läsning framställs som något i grunden nödvändigt för både individen och samhället är biblioteken alltså inte alltid närvarande i regeringens

skrivelse där jag anser att de skulle kunna ha stor påverkan. Det gäller till exempel i ett stycke som behandlar läsning på loven.

”Genom att olika aktörer, till exempel det civila samhället samt förlag och andra delar av näringslivet, genomför olika typer av aktiviteter för att ge olika ingångar till läsning på skollov kan den lustfyllda läsningen främjas.”

(Kulturdepartementet 2021, s. 14)

Policytexterna är vaga när det gäller förslag kring sommarlovs läsning. Det är inte så konstigt med tanke på att folkbiblioteken ingår i den kommunala förvaltningen. Den decentraliserade modellen bidrar till att det i praktiken ser väldigt olika ut i olika kommuner även om de flesta enligt enkäten har något för barn och unga under sommarlovet. De personer jag intervjuade är kanske inte representativa för alla biblioteksanställda då de är utvalda för att de är särskilt engagerade i sommarverksamheten. De nämner att motverka lästapp som en motivation, särskilt för barn som behöver det mest: ”Att fylla det här glappet som blir på sommaren både med aktiviteter och med läsning och att vara en bra vuxen för de här barnen som driver omkring lite grann” (Intervju 2). I policydokumenten poängteras vikten av hemmiljön och föräldrarnas ansvar som förebilder och möjliggörare. Socioekonomi och att växa upp med föräldrar utan läsvana ses som faktorer som påverkar läsmiljön i hemmet. Men vad händer om föräldrarna inte kan eller vill läsa? I intervjuerna framkom det att bibliotek försöker fylla luckan genom att åka till socialt utsatta bostadsområden, dela ut böcker eller ”vara en bra vuxen”, en förebild. För den sortens arbete behövs ett stort engagemang. Ofta är det eldsjälar som driver projekten, vilket också framkom i intervjuerna. Om en drivande person slutar så riskerar sommarverksamheten stanna upp, det skulle behövas ett helt team som delar på arbetet men den sortens resurser finns sällan. Läsrådet redovisar i sin rapport en fokusgruppsstudie där sättet att driva verksamhet problematiserades. ”Begreppet ”eldsjälar” återkommer i dialogerna som ett uttryck för personer som driver arbete med läsfrämjande insatser framåt på eget initiativ, utan tillräckliga resurser” (Kulturrådet 2023, s. 23). Budget och resurser, framför allt i form av personal är också enligt enkätsvaren det som i första hand begränsar sommarverksamheten. Det saknas inte idéer och engagemang på biblioteken och ett bidrag som Stärkta bibliotek gör stor skillnad. Ofta är det de extra pengarna som används till att kunna göra något speciellt på sommaren. Detta syntes i många enkätsvar även om det inte fanns någon specifik fråga om det: ”Det finns budget avsatt till sommarlovsaktiviteter som är bidrag från kulturrådet. Men inga pengar i vår vanliga budget” och ”Utan statliga anslag har vi noll kronor till lovaktiviteter”. Det finns en risk att när statsbidragen dras in minskar sommarverksamheten även på bibliotek som satsat mer på den, vilket går ut över barnen.

Ungas läsning

Många svar på enkäten rör svårigheten att nå unga och få dem att komma till aktiviteter på bibliotek. Det är också många som önskar att de hade mer verksamhet särskilt för unga, här illustrerat av följande citat ”Frånsett det som anges ovan så behöver vi bli bättre på att prioritera ungdomar samt unga vuxna. Generellt sett så behövs en större budget för att arbeta mer intensifierat”. Unga tycker inte om att klumpas ihop med barn och har andra intressen och läsvanor, många unga förknippar också biblioteket med en plats de besökte som barn men inte längre (Hedemark 2021). Bidragande till detta kan vara att många bibliotek inte lyckats överbrygga övergången mellan barn och vuxenverksamheten. Gruppen barn och unga är heterogen och det är stora skillnader mellan en 7-åring, en 12-åring och en 18-åring. ”Der er brug for forskellige greb og tilgange alt efter, om der arbejdes med børnehvebørn eller unge i udkolingen” (Balling & Vestergaard 2022). I regeringens skrivelse konstateras att unga är en särskild grupp som är i stort behov av läsfrämjande men samtidigt nämns ungdomarna tillsammans med barnen genom nästan hela texten. Det är inte alltid så lätt att nå ungdomarna eftersom de har sina egna sammanhang och kanaler. Att kommunicera med unga via sociala medier kan vara svårt ur en etisk och rättslig synvinkel, särskilt om det är genom medier som biblioteket inte har kontroll över (Kulturrådet 2023). Att barn och unga i policydokument hör ihop kan således göra att unga tappas bort i satsningarna. Görs något för barnen ses det som att något görs för barn och unga men egentligen görs inget för de unga trots att det är en prioriterad grupp i bibliotekslagen. Det är såklart också ett svårt läge om satsningar på unga betyder att man måste dra ner på barnverksamheten. I policydokumenten, framför allt uppföljningen från Läsrådet finns unga med. I de angelägna frågorna som listas redan i förordet på rapporten *Nuläge om barns och ungas läsning* är unga i fokus, de angelägna frågorna är att stärka läsning för unga och unga vuxna, överbrygga läsklyftor som beror på socioekonomiska skillnader och öka ungas delaktighet (Kulturrådet 2023). Synliggörande av dessa frågor är ett steg i rätt riktning.

Sammanfattning, slutsatser och framtida forskning

En fråga har förföljt mig under tiden jag arbetat med uppsatsen. Under den andra intervjun sa informanten att sommarverksamheten är skör på grund av att den är så personbunden. Om den som driver sommaraktiviteterna blir sjuk eller slutar så blir det kanske inget. Samtidigt talas det om det minskade läsandet som en ödesfråga. Frågan som snurrat i mitt huvud är: *Varför måste biblioteksverksamhet vara skör när alla pratar om hur viktigt det är med läsning?*

I policydokument, politisk debatt och medier har det länge talats om en läskris. Krisen kopplas ofta till skolans lästräning, digitalisering och föräldrars brist på engagemang. Att folkbibliotek samtidigt läggs ner och att hälften av Sveriges elever saknar tillgång till bemannade skolbibliotek är det förvånande tyst om utanför bibliotekssfären. Enkäten visar på en viss frustration bland anställda på svenska folkbibliotek. Många vill göra mer av precis det som definieras i policydokumenten: mer samverkan, mer delaktighet och mer för unga. Det största hindret är begränsningar i form av snäv budget och för få anställda under sommaren när alla ska ha semester. Det finns helt enkelt inte möjlighet till satsningar på extra aktiviteter. De som mäktat med har kunnat söka projektbidrag och därigenom fått möjlighet att göra mer. De som driver projekten är ofta eldsjälar som gör mycket på eget initiativ. Att en verksamhet till stor del bygger på ad hoc finansiering och är så personbunden riskerar likvärdigheten. I intervjuerna och enkäten kom det också fram att även om pengar skjuts till så kommer beskeden ofta sent och planeringen och därmed verksamheten blir lidande. Det positiva är att det trots begränsande faktorer finns sommarverksamhet för barn och unga på bibliotek i de flesta kommuner. De biblioteksanställda uttrycker också önsknings om att utöka sommarverksamheten, ifall pengar och personal skjuts till.

Det skulle vara intressant med ett forskningsprojekt som följer olika sommarsatsningar som initierats från folkbibliotekshåll, både för barn och unga. En uppföljande studie har gjorts av Sommarboken men det var nu ett antal år sedan (Lindsköld 2015). Jag upplevde under arbetet med uppsatsen att biblioteken är tacksamma för att inte behöva uppfinna hjulet själva varje gång något ska göras även om lokal förankring och barns och ungas delaktighet är viktiga. Kanske Läsrådet kan bidra med att ta fram material och stödja uppföljningar på vetenskaplig grund.

Följderna av att det saknas långsiktiga nationella förslag är att sommarverksamheten förblir projektbaserad, lokal, personbunden och beroende av konstant förnyelse. Det är svårt för många bibliotek att hantera, kanske framför allt i mindre kommuner med färre anställda och mindre budget. För barn och unga kan det innebära ojämlikhet i erbjudande beroende på var de bor. Det syns också i enkätsvaren där det finns bibliotek som svarat att de i princip inte kan göra något på sommaren och andra som gör mycket. Insatserna varierar stort och det innebär att bakgrund och bostadsort kan bli avgörande för om man får tillgång till dem.

Litteraturförteckning

Alexander, K. L., Entwisle, D. R. & Olson, L. S. (2007). Lasting Consequences of the Summer Learning Gap. *American Sociological Review*, 72(2), ss. 167-180.

Allington, R. L. & McGill-Franzen, A. (2017). Summer reading loss is the basis of almost all the rich/poor reading gap. I Horowitz, R. & Samuels, S. J. (red.) *The Achievement Gap in Reading : Complex Causes, Persistent Issues, Possible Solutions*. London: Taylor and Francis.

Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål : om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Statens kulturråd.

Bacchi, C. (2012). Why Study Problematizations? Making Politics Visible. *Open Journal of Political Science*, 02, ss. 1-8. doi:10.4236/ojps.2012.21001

Bacchi, C. L. (2009). *Analysing policy: what's the problem represented to be?* Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson.

Bacchi, C. L. & Goodwin, S. (2016). *Poststructural policy analysis: a guide to practice*. New York, NY: Palgrave Pivot.

Balling, G. (2016). What is a Reading Experience? The development of a Theoretical and Empirical Understanding. I MCKECHNIE, L., SKJERDINGSTAD, K. I., ROTHBAUER, P. M. & OTERHOLM, K. (red.) *Plotting the reading experience : theory, practice, politics*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.

Balling, G. & Vestergaard, L. (2022). Børns læselyst - en analyse af de seneste 20 års kulturpolitiske argumenter og strategier i Danmark. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 25(3), ss. 272-292. doi:10.18261/nkt.25.3.8

Barnens bibliotek (2023). *Sommarboken*.
<https://www.barnensbibliotek.se/sommarboken/tillvuxna>

Bell, J., Waters, S. & Nilsson, B. (2016). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bell, S. M., Park, Y., Martin, M., Smith, J., McCallum, R. S., Smyth, K. & Mingo, M. (2020). Preventing Summer Reading Loss for Students in Poverty: A Comparison of Tutoring and Access to Books. *Educational Studies*, 46(4), ss. 440-457.

Bjurström, E. (2008). Cultural policy and the meaning of modern and post-modern taste, with concluding remarks on the case of Sweden. *International Journal of Cultural Policy*, 14(1), ss. 65-78. doi:10.1080/10286630701856559

Clemens, A. (2023). Trots läskris: Inga besked om satsning på skolbibliotek. *Biblioteksbladet*. Svensk biblioteksforening.

Compton-Lilly, C., Caloia, R., Quast, E. & McCann, K. (2016). A Closer Look at a Summer Reading Program: Listening to Students and Parents. *The Reading Teacher*, 70(1), ss. 59-67.

Dolatkhah, M. (2012). Politiska diskurser om barnbibliotek: en jämförande analys av två statliga utredningar. I Frenander, A. L., J. (red.) *Styra eller stödja? : svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

Dolatkhah, M. & Lundh, A. H. (2016). Information and experience: audio-visual observations of reading activities in Swedish comprehensive school classrooms 1967–1969. *Reading, traditions and negotiations: Reading activities in Swedish classrooms 1967–1969 History of Education*, 45(6), ss. 831-850. doi:10.1080/0046760X.2016.1166268

Eriksson, A. C., Blomberg, S., Wennerholm, C. & Holmén, A. (2019). *Löpa linan ut : bibliotekschefens strategiska modell för implementering av FN:s konvention om barnets rättigheter*. Biblioteksutveckling Sörmland.

Eriksson-Zetterquist, U. (2022). Mixed methods. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Falk, E. (2022). *Kulturvanor i Sverige 1987-2021*. Göteborg. <https://www.gu.se/sites/default/files/2022-08/32.%20Kulturvanor%20i%20Sverige%201987-2021.pdf>

Fichtelius, E., Persson, C. & Enarson, E. (2019). *Demokratins skattkammare : förslag till en nationell biblioteksstrategi*. [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.

Fredriksson, U. & Taube, K. (2012). *Läsning, läsvanor och läsundersökningar*. Lund: Studentlitteratur.

Fälth, L., Nordström, T., Andersson, U. B. & Gustafson, S. (2019). *An intervention study to prevent 'summer reading loss' in a socioeconomically disadvantaged area with second language learners*. *Nordic Journal of Literacy Research*, 5(3), ss. 10-23. doi:10.23865/njlr.v5.2013

Gambrell, L. B. (2011). Seven Rules Of Engagement: What's Most Important to Know About Motivation to Read. *The Reading Teacher*, 65(3), ss. 172-178. doi:10.1002/TRTR.01024

Guryan, J., Kim, J. S. & Quinn, D. M. (2022). *Does Reading during the Summer Build Reading Skills? Evidence from a Randomized Experiment in 463 Classrooms. Working Paper 20689*. <https://ludwig.lub.lu.se/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid&db=eric&AN=ED619516&site=eds-live&scope=site>
<https://www.nber.org/papers/w20689>

Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande : en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015*. Stockholm.

Hedemark, Å. (2020). Constructing the literate child: An analysis of Swedish literature policy. *Library and Information History*, 36(2), ss. 73-88. doi:10.3366/lih.2020.0018

Hedemark, Å. (2021). Authenticity Matters: The Reading Practices of Swedish Young Adults and Their Views of Public Libraries. 26:1-2, 76-90.

Hedemark, Å. & Jonsson, E. (2021). Läsning för framtidens samhällsmedborgare: en studie av dåtidens och nutidens svenska kulturpolitiska debatter om barns

läsning. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, (2), ss. 120-138.
doi:10.18261/issn.2000-8325-2021-02-03

Heyns, B. (1987). Schooling and Cognitive Development: Is There a Season for Learning? *Child Development*, 58(5), ss. 1151-1160. doi:10.2307/1130611

Jacobsson, T. (2013). *Löfven: En nationell kris*.
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/lofven-en-nationell-kris>

Johanson, K. (2010). Culture for or by the child? 'Children's culture' and cultural policy. *Poetics*, 38(4), ss. 386-401. doi:10.1016/j.poetic.2010.05.002

Jällhage, L. (2022). Så ökade Anneli elevernas läslust med 600 procent. *Läraren*. Stockholm: Lärarförbundet.

Kann-Rasmussen, N. & Balling, G. (2015). Ikke-læsning som «problem» i dansk kulturpolitik - En analyse af læsekampagnen Danmark Læser. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 18(2), ss. 250-266. doi:10.18261/ISSN2000-8325-2015-02-08

Kempe, C., Eriksson-Gustavsson, A. L. & Samuelsson, S. (2011). Are There any Matthew Effects in Literacy and Cognitive Development? *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(2), ss. 181-196. doi:10.1080/00313831.2011.554699

Kuhfeld, M. (2019). Surprising new evidence on summer learning loss. *The Phi Delta Kappan*, 101(1), ss. 25-29.

Kulturdepartementet (2013). *Läsa för livet : regeringens proposition 2013/14:3*. Stockholm: Riksdagens tryckeriexpedition [distributör].

Kulturdepartementet (2021). Regeringens skrivelse: Barns och ungas läsning. Skr. 2020/21:95.

Kulturdepartementet (2022). *Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022-2025*. Stockholm: Regeringskansliet, Kulturdepartementet.

Kulturrådet (2019a). *Främja läsning: Handlingsprogram*

för läsfrämjande 2019. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2019b). *Stärkta bibliotek : första året, 2018*. Stockholm.
<https://www.kulturradet.se/publikationer/starkta-bibliotek/>

Kulturrådet (2022). *Nioosha Shams Sveriges nya läsambassadör*.
<https://www.lasambassadoren.se>

Kulturrådet (2023). *Nuläge om barns och ungas läsning*. Stockholm.
<https://www.kulturradet.se/publikationer/nulage-om-barns-och-ungas-lasning/>

Kungliga biblioteket (2022a). *Biblioteksplanen och lagen*.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/biblioteksplaner/biblioteksplanen-och-lagen.html#item-44810e090180d0919bf457f3e>

Kungliga biblioteket (2022b). *Trender i biblioteksplanerna 2020*.
<http://www.kb.se>

- Kungliga biblioteket (2023). *Vägledning*. <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/biblioteksplaner/vagledning.html#item-44810e090180d0919bf457edf>
- Lindsköld, L. (2010). What's the "problem" represented to be in the Swedish state support to fiction? I *ICCPR 2010: the Sixth International Conference on Cultural Policy Research*. Jyväskylä, Finland
- Lindsköld, L. (2015). *"Att komma in i dom andras läsningar" : en studie av barns upplevelser av Sommarboken*. Göteborg: Kultur i Väst.
- Lindsköld, L., Hedemark, Å. & Lundh, A. (2020). Constructing the Desirable Reader in Swedish Contemporary Literature Policy. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 12(2), ss. 256-274. doi:10.3384/cu.2000.1525.20200527c
- Litteraturutredningen (2012a). *Läsandets kultur: slutbetänkande (SOU 2012:65)*. I: Litteraturutredningen (red.). Stockholm: Fritze.
- Litteraturutredningen (2012b). *Läsarnas marknad, marknadens läsare : en forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen (SOU 2012:10)*. Göteborg.
- Lund, H. R. & Skyggebjerg, A. K. (2021). *Pædagogisk indblik: Børns læselyst*. https://dpu.au.dk/fileadmin/edu/Paedagogisk_Indblik/Boerns_laeselyst/13_-_Boerns_laeselyst_-_04-11-2021.pdf
- Lundh, A., Hedemark, Å. & Lindsköld, L. (2022). Critical studies of reading: consolidating an emerging field of research. *International Conference on Conceptions of Library and Information Science, Oslo Metropolitan University, May 29 - June 1, 2022*, October 2022 Oslo, Norway. Borås, Sweden: Information Research, s.^ss.
- Lärarstiftelsen (2020). *Biblioteksdöden*. Stockholm. <https://lararstiftelsen.se/biblioteksdoden/>
- Läsa Äger (2023). *Läsa Äger*. <https://lasaager.se>
- Läsdelegationen (2018). *Barns och ungas läsning: ett ansvar för hela samhället (SOU 2018:57)* (Statens offentliga utredningar : SOU. Stockholm. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201857/>
- Mangset, P. (2020). The end of cultural policy?1. *International Journal of Cultural Policy*, 26(3), ss. 398-411. doi:10.1080/10286632.2018.1500560
- Mangset, P., Kangas, A., Skot-Hansen, D. & Vestheim, G. (2008). Nordic cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 14(1), ss. 1-5. doi:10.1080/10286630701856435
- Melchior, S. (2023). Hela Europa oroar sig över att barnen läser mindre. *Dagens Nyheter*, 2023-05-27. <https://www.dn.se/varlden/sigrid-melchior-hela-europa-oroar-sig-over-att-barnen-laser-mindre/>
- Myndigheten för kulturanalys (2017). *Barns och ungas kulturaktiviteter. Kulturfakta 2017:5*. <http://kulturanalys.se/wp-content/uploads/Barns-och-ungas-kulturaktiviteter.pdf>

- Nordlund, A. & Svedjedal, J. (2020). *Läsandets årsringar: Rapport och reflektioner om läsningens aktuella tillstånd i Sverige*. Stockholm: Förläggareföreningen, S. <https://forlaggare.se/rapporter/lasandets-arsringar/>
- Näringsdepartementet (2017). Regeringens skrivelse: Hur Sverige blir bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter - en skrivelse om politikens inriktning. Skr. 2017/18:47 I: Näringsdepartementet (red.). Stockholm.
- Olsson, E. (2023). Skolministern: Lärare ska utbildas bättre. *Vi lärare*. Sveriges lärare.
- Persson, A. (2016). *Frågor och svar : om frågekonstruktion i enkät- och intervjuundersökningar*. Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB).
- Qvortrup, J., Corsaro, W. A. & Honig, M.-S. (2009). *The Palgrave handbook of childhood studies*. Palgrave Macmillan.
- Ranemo, C. & Mattsson, A. (2022). *Bibliotek 2021: Officiellt finansierade bibliotek*. <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2022-05-18-biblioteksstatistiken-2021-fler-aktiviteter-under-pandemins-andra-ar.html>
- Reed, D. K., Aloe, A. M., Park, S. & Reeger, A. J. (2021). *Exploring the summer reading effect through visual analysis of multiple datasets*. *Journal of Research in Reading*, 44(3), ss. 597-616. doi:10.1111/1467-9817.12357
- Regeringskansliet (2017). Regeringens skrivelse: Hur Sverige blir bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter – en skrivelse om politikens inriktning. Skr 2017/18:47. I: Regeringskansliet (red.). Regeringskansliet.
- Regeringskansliet (2023a). *Mål för kultur*. <https://www.regeringen.se/regeringspolitik/kultur/mal-for-kultur/>
- Regeringskansliet (2023b). *Skrivelse*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/>
- Rydsjö, K. & Elf, A. (2007). *Studier av barn- och ungdomsbibliotek : en kunskapsöversikt*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm .:
- Rydsjö, K., Hultgren, F. & Limberg, L. (2010). *Barnet, platsen, tiden : teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Rånlund, A., Segerström, A. & Strandberg, R. (2020). *Bokstart i Sverige : En uppföljning*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Röshammar, M. (2023). Snart dags att söka Stärkta bibliotek – för sista gången. *Biblioteksbladet*. Svensk biblioteksförning.
- SFS. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801
- Skjerdingstad, K. I. & Rothbauer, P. M. (2016). Introduction: Plotting the Reading Experience. I McKechnie, L., Skjerdingstad, K. I., Rothbauer, P. M. & Oterholm, K. (red.) *Plotting the reading experience : theory, practice, politics*. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

Skolverket (2023a). *PIRLS 2021: Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. <http://www.skolverket.se/publikationer>

Skolverket (2023b). *PIRLS: en studie om läsförmåga*.
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/internationella-jamforande-studier-pa-utbildningsområdet/pirls-internationell-studie-om-lasformaga-hos-elever-i-arskurs-4>

Skolverket (2023c). *PISA: en studie om kunskaper i matematik, naturvetenskap och lasförståelse*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/internationella-jamforande-studier-pa-utbildningsområdet/pisa-internationell-studie-om-15-aringars-kunskaper-i-matematik-naturvetenskap-och-lasforstaelse>

Statens medieråd (2019). *Småungar & medier 2019*. Stockholm.
<https://www.statensmedierad.se/rapporter-och-analyser/material-rapporter-och-analyser/smaungar--medier-2019>

Statens medieråd (2021). *Ungar & medier 2021*. Stockholm.
<https://www.statensmedierad.se/rapporter-och-analyser/material-rapporter-och-analyser/ungar--medier-2021>

Statens medieråd (2023). *Ungar & medier*.
<https://www.statensmedierad.se/rapporter-och-analyser/ungar--medier>

Stauffer, S. M. (2009). Summer Reading Incentives. *Children & Libraries: The Journal of the Association for Library Service to Children*, 7(2), ss. 53-55.

Storø, O. I. B. (2023). *En ny leselyststrategi for en bedre lesekultur*.
https://foreningenles.no/en-ny-leselyststrategi-for-en-bedre-lesekultur?fbclid=IwAR24OoAIBk7J366KWjXNoyA3fBGCGMYBcQYzk17QV_oNKKzSCctVGcPvh0P4&utm_campaign=unspecified&utm_content=unspecified&utm_medium=email&utm_source=apsis-anp-3

Svensk biblioteksförening (2019). *För det demokratiska samhällets utveckling : bibliotekslagen enligt lagstiftaren*. Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Sveriges Kommuner och Regioner (2022). *Kommungruppsindelning: Sveriges Kommuner och Regioners*

kommungruppsindelning 2023.
<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/kommungruppsindelning2023.67834.html>

Tegmark, M., Alatalo, T., Vinterek, M. & Winberg, M. (2022). What motivates students to read at school? Student views on reading practices in middle and lower-secondary school. *Journal of Research in Reading*, 45(1), ss. 100-118. doi:10.1111/1467-9817.12386

Trost, J. (2007). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (2017). *En skyldighet att erbjuda lovskola I: Utbildningsdepartementet (red.)*. Stockholm: Regeringskansliet.

Utbildningsdepartementet (2023). *Förordning (2023:86) om statsbidrag för inköp av vissa läromedel*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-202386-om-statsbidrag-for-inkop-av_sfs-2023-86

Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel (2021a).
Läromedelsutredningen: böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap (SOU 2021:70). Stockholm. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/08/sou-202170/>

Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel (2021b). *Skolbibliotek för bildning och utbildning: delbetänkande av Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel (SOU 2021:3)*. Stockholm.

Västra Götalandsregionen (2021). *Sommarboken: Enkät 2021*.
<https://www.barnensbibliotek.se/Portals/0/Sommarboken%20enkät%202021.pdf?ver=YljH2QXoUdfvRdvQa8CKkw%3d%3d>

Bilaga 1. Missiv enkät

Hej!

Jag heter Moa Bejersten och studerar på mastersprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag skriver nu min masteruppsats och som en del i undersökningen gör jag en enkätstudie. Enkäten skickas till folkbibliotek i alla Sveriges kommuner och handlar om sommarlovsverksamhet för barn och unga.

Att besvara enkäten tar bara cirka fem minuter. Det är frivilligt att svara men jag hoppas få många svar och en bra geografisk täckning av landet. Du svarar anonymt och svaren kommer att behandlas konfidentiellt, du behöver bara fylla i vilken kommun du svarar för.

- Här hittar du enkäten: <https://forms.gle/JZhua5fxGNac7pqFA>
- Sista svarsdag är onsdag 1 mars.

Om du har några frågor eller synpunkter går det bra att kontakta mig på moa.bejersten@gmail.com eller 0730-386470.

Jag är mycket tacksam om du har tid och möjlighet att delta!

Vänliga hälsningar

Moa Bejersten

E-post moa.bejersten@gmail.com

Telefon: 0730-38 64 70

Avdelningen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund

Handledare: Nanna Kann-Rasmussen, Köpenhamns universitet

Bilaga 2. Enkätfrågor

Enkät till folkbibliotek i alla Sveriges kommuner om verksamhet under sommarlovet riktad till barn och unga i skolåldern.

Frågorna avser i första hand verksamheten under sommarlovet 2022.

Enkäten är en del i en undersökning som ska bli en masteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. Om det är något du undrar går det bra att kontakta mig på moa.bejersten@gmail.com.

Tack för att du tar dig tid att svara på frågorna!

OM BIBLIOTEKET

1. Kommun

Fritext

2. Vilken typ av bibliotek arbetar du på?

Kommunens huvudbibliotek

Filial

Kombinerat folk- och skolbibliotek

Annat/Vad?

Ditt bibliotek (Frivillig uppgift)

Fritext

SOMMARVERKSAMHETENS UTFORMNING OCH ORGANISATION

3. Hade biblioteket ett speciellt sommarlovsprogram för barn och unga 2022, utöver vanlig verksamhet?

Ja Nej Vet ej

4. Hade biblioteket uppsökande sommarverksamhet för barn och unga 2022?

Ja Nej Vet ej

4b. Om ja, var?

Pop-up verksamhet på offentliga platser (t ex badplatser, parker, torg)

På fritids

Under arrangemang (t ex idrotts- eller kulturevenemang)

Annat (Fritext)

FINANSIERING OCH KOMMUNIKATION

5. Fanns det avsatta medel för sommarverksamheten 2022, utöver ordinarie budget?

Ja Nej Vet ej

6. Hur nås barn och unga i kommunen med vad som händer på biblioteket under sommaren?

Utskick till hushåll
Annonsering i lokalpress
Anslag i samhället
Genom skolor/fritids
Genom föreningar
Annat (Fritext)

7. Användes digitala kanaler för att nå barn och unga under sommaren 2022?

Ja Nej

7b. Om ja, vilka digitala kanaler använde biblioteket?

Bibliotekets webbplats
Kommunens webbplats
Annan webbplats
Tiktok
Facebook
Instagram
Snapchat
Youtube
Podd
Annat (Fritext)

VERKSAMHET

8. Vilken/vilka av dessa initiativ genomfördes med barn och unga sommaren 2022?

Barn som läst ett visst antal böcker får en bok eller annan belöning (t ex Sommarboken)
Bokcirkel
Författarbesök
Högläsning för skolbarn
Shared reading
Boktips i form av bokprat
Utställning
Tävlingar
Pyssel
Filmvisning
Fika
Bokklubb
Inget
Annat (Fritext)

SAMARBETEN

9. Fanns det samarbete med skolor i kommunen/kommundelen inför eller under sommaren 2022?

Ja Nej Vet ej

10. Fanns det något samarbete inför eller under sommaren 2022 med andra

organisationer eller föreningar?

Ja Nej Vet ej

10b. Om ja vilka typer av föreningar?

Idrott och friluftsliv

Kultur

Politik

Trossamfund

Funktionsrätt

Etniska

Hälsa

Annat (Fritext)

PLANERING OCH UTVÄRDERING

11. Involveras barn i planeringen av sommaraktiviteter?

Ja Nej Vet ej

11a. Om ja, hur involveras barn i planeringen?

Biblioteksråd

Fokusgrupp/er

Tipslåda

Annat (Fritext)

12. Finns det någon uppföljning/utvärdering av sommaraktiviteterna?

Ja Nej Vet ej

KOMPLETTERANDE FRÅGOR

13. Vilka är de största utmaningarna/hindren för sommarverksamheten?

Fritext

14. Finns det något du saknar i ditt biblioteks sommarutbud för barn och unga?

Fritext

15. Är det något du vill lägga till?

Fritext

Stort tack för din medverkan!

Bilaga 3. Missiv intervju

Till Barn- och ungdomsavdelningen

Hej,

Jag heter Moa Bejersten och studerar på mastersprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag skriver nu min masteruppsats och har gjort en enkätundersökning som skickats till folkbibliotek i alla Sveriges kommuner. Enkäten bestod av frågor om sommarlovsaktiviteter och jag har fått fin respons med svar från 70 procent av kommunerna. Jag vill nu fördjupa svaren med några intervjuer och undrar om någon på biblioteket i XX kan tänka sig att vara med? Frågorna handlar om verksamhet för barn och unga under sommarloven.

Intervjun hålls digitalt i Zoom och beräknas ta ungefär 45-60 minuter.

Intervjuerna kommer att göras under första halvan av mars. Med tillåtelse vill jag gärna spela in intervjun. Inspelningen kommer inte att spridas vidare och de som blir intervjuade inom ramen för uppsatsen anonymiseras om de så önskar.

Deltagande i undersökningen är frivilligt och intervjuade har möjlighet att avbryta sin medverkan när de vill genom att meddela mig det.

Jag är mycket tacksam om någon från biblioteket har tid och möjlighet att delta!

Vänliga hälsningar

Moa Bejersten

E-post moa.bejersten@gmail.com

Telefon: 0730-38 64 70

Avdelningen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund

Handledare: Nanna Kann-Rasmussen, Köpenhamns universitet

Bilaga 4. Intervjuguide

Presentation

Vem är jag och vad går studien ut på.

Introduktion

1. Beskriv kort var du arbetar i dag och vilken roll du har på arbetsplatsen. Vad är viktigast i din roll?
2. Beskriv den verksamhet där du arbetar.

Inför sommaren - Bakgrund, planering, samverkan

3. Hur planeras sommarverksamheten? När? Vilka deltar? Finns det något uttalat syfte med sommarverksamheten? Vad vill ni uppnå?
4. Hur uppkom sommarverksamheten? Hur har den utvecklats?
5. Involveras barn och unga i planeringen? Hur?
6. Har ni någon samverkan med föreningar och organisationer utanför biblioteket? Varför just de föreningarna? Hur fungerar det?
7. Vilka kontakter tas inför sommaren? Skola, fritids, kommun? Hur fungerar det?
8. Hur försöker ni locka barn och unga? Vilka kommunikationskanaler används? Hur har det fungerat?

Under sommaren - Genomförande, deltagande, problem

9. Vilka aktiviteter och satsningar genomförs? Hur ser deltagandet ut? Vilka grupper nås/nås inte?
10. Varför gör ni det ni gör?
11. Vad tycker du är viktigt med sommarverksamheten?
12. Vad är det bästa som du har upplevt? Vad är det värsta?
13. Är det något som saknas i er sommarverksamhet? Varför tycker du att det saknas?

Efter sommaren - Uppföljning och utvärdering

14. Utvärderas sommarverksamheten? Hur ser utvärderingarna ut?
15. Är barn och unga med och utvärderar? Hur används utvärderingarna?
16. Vad har du lärt dig? Vad har varit lyckat? Vad skulle du vilja göra annorlunda?
17. Om du får önska tre saker till framtida somrar, vad skulle det vara då?

Övrigt att tillägga